

لـ رـنيسا نس- هوما نيزمـ وـ وـ وـ نوـسـ ردـ مي ئـ وروپي ... كا وـ جـ لال

1

گـ انـ هزريـ کان هـميشـ بـندن بـ کاري خـ باتئاساي هزرقانا نـ وـ،
لـ لـ زمينـ کولتووريان جيانا بنـ وـ. ئاخر گـر ئـمـ ئاوها
نـ بووايـ، ئـوسا ئـنيسا نس- هومانيزمـ ئـ وروپي لـ زـر ناوچـي
کولتووريي دیکـي دـر وـي جيهاني کريستيانيدا دـهاتـ ئاراوـ،
چونکـ لـ نـ وـ کولتوورانـ شدا هـردـم تاکـ کـسان هـ بوون کـ
خـ باتيان بـ ئازادکردني مرـف و گـ انـي کـمـ ايـ تي کردوـ. بـ يـ
هـ دـ بين گـر باوـ بکـين، کـ گـ انـ کاني هزر و هونـر تـنيا
پا بـندي کاري تاکـ کـسان، بـمـش دـشـت هـمان جـري گـ انـيان
ئاوـ بووني هزر و هونـر لـ ناوچـي دیکـ شدا بـتـ ئاراوـ، ئـوجا
بـ نمونـ لـ بواي ئـدـ بدا گـ انـي ئـدـب وکـ لاي ئـ وروپيـ کان
بـسـر کلاسيک و ئـمانتيک و مـدـرنـ و هتـد دا بـش بکـرتـ.
ئـم تـوانينـ بـ تايـ تي گـ انـي ئـنيسا نس- هومانيزمـ دـگرـتـ وـ کـ
لـ نـوان سـدـي پازدـ يـم و هـفـدـ يـمدا لـ ئيتالياوـ بـ نـ وـ
وـاتاني دیکـي ئـ وروپا تـشـنـ دـکات و لـ نـويـ وـ نوـسـ ردـمي
ئـ وروپي ئاوـا دـ بـت. ئاخر ئـنيسا نس- هومانيزمـ کاريگـ ريـ کـي
يشـي لـ گشت بوارـ کاني هونـر و زانستـ کان و فـلسـ فـدا
دـ نوـنـتـ.

تـگـي هومانيزم لـ لاتينيـ وـ وـرگيراوـ و بـ گشتي واتاي “هـ وـدان
بـ هومانـتي” (مرـفـتي) دـگـ يـنـت، يان هـ وـدانـ بـ
دامـز رانـ کـي ئـوتـي کـمـ گـ بـيـ فـرکاري و پـروـردـ وـ، کـ
لـ تـک کـرامـ تي مرـف و ئاوـا کـردي ئازاديي تاکـ کـسدا بگونجـتـ.
لـ تـگـي هومانيزم لـ واتايـ کـي تـسکدا بریتيـ لـ ديار يکردني ئـ وـ
بزاوتـ فيلـ لـژي و کولتووري و زانستـ کـ لـ سـدـي چواردـ يـمـ وـ
تا سـدـي شازدـ يـم دـخايـنـتـ.

ئـنيسا نس و هومانيزم زـر جار وکـ سينـ نيم (موراديف) بـ يـ کـدي
بـ کاردـ هـنـر، لـ بنـ تـدا هـردووکيان هـمان ناوـر کيان هـ يـ،
کـ بریتيـ لـ “ئاوـا کـردي مرـفـتي بـرجـستـ و زيندوـ”. تاکـ
جياوازيي ئـم دوو واژـ يـ لـ يـ کـدي ئـ وـ يـ کـ هومانيزم ئاوـ بـ

نہو کولتووری می ئے نٹیکے دے داتے وو، لے درے نگر، بے تایدے تی دواے
اونانی گریکے کانی کے نستے نٹینے بل لے لایے تورکے کانے وو، ئے م جمے
خے ریکبوونے مرے فگے رایے یانے نیسانس ئا وے بے نہو ئے دب و
کولتووری گریکی ئے نٹیکے دے داتے وو و دے یژے نٹے وو، ہر لے رے شے وو
دے گے یں بے واتای نیسانس: ”ژیانندے وے مرے فی ئازادی ئے نٹیکے“.

ئے مے یے کے شے کرے کیے کے ی نیسانس: ”مرے ف“، واتا نیسانس وے
دے کاتے ئے و زیندے وے رے یونیفے رساے (گے ردوونییے) کے ئا وے زمے ندے و
دے توانے ت جیہانے کے ی ئا گامے ندانے کبخت، ہر وے ہا توانستی ہزرین
و جوانکاری ہے یے، بے یے مافی ہے یے بے ئے وے توانستے مرے قیے کانی
لے نہو کرے کی خے یے وے ئا وے ہا بکات. لے ئے م مرے فے بے ما وے ی نزدیکے
ہے زار سا بے زے بری دے گمے ئایینیے کان نہو ئے ہا بوو، ہا وکات بے
پے نڈے درا ”خے ی بے دیبھے نڈے ت“ (تے حقیق بکات) و گونجا و بے
پے دا ویستییے مرے قیے کانی خے ی بڑی، بے پے چے وانے وو، ئے م مرے فے
ژیانے کی سادے و ناے خندے یے بے سار دے برد، بے وای بے فریشتے ی گووین و
شے یتانی پے مانگای ہے بوو، یان بے ئے ودنیا و ئاشتبوونے وے بے ندے ی
گونہ ہار لے تے کی خودایے تیدا. لے م ئے وانگے یے وے ئے مے نا توانین
بے گونجا وے لے ہومانیزم و نیسانس تے بگے یں، گے ر بے رے و پاش بے نہو
چے رخی نے قین نے گے یے یے وے، چونکے لے بندے تدا ہومانیزم لے نہو
ہے نا وے کے سے وے شکے فے دے کات.

بے گومان فے لسے فے ی ہومانیزم و نیسانس دڑے ری ئایینی کریستیانی
نیے. ہومانستے کان لے یے کے استیے وے دے وانے، ئے مے ش تے وانینے کے
کے چے فے یے سوفے کانی ئے نٹیکے ی گریک و مے، چے بیل و ”با وکانی
کے سے“ (پا ترستے کان) نوے نڈے رایے تیان دے کرد. ہا وکات فے لسے فے ی
ہومانیزم و نیسانس لے شے وازی کارکردنیدا ہے شتا ہر بے ندے بے
شے وازی کارکردنی زانایانی چے رخی نے قینے وے، ئے مے ش لے و واتا یے دا کے
ئے م فے لسے فے یے ش پا بے ندی تے کستے کانے و بے شے وے یے کی مے زے نیے کار
دے کات. سارے ای ئے وے فے لسے فے ی ہومانیزم و نیسانس نوے یے تیے خے ی
ہے یے: ئے ستا لے م فے لسے فے یے دا پے رے ردے ی کلاسیکی کے ش بے سار ئیمانے
کریستیانیے وے پے یدا دے کات. ئاخر ہومانستے کان دے گے یے یے وے بے نہو
گا ورے تیے ئے نٹیکے و شے وازے پے رے ردے یے کے ی وے کی نموونے یے بے
پے رے ردے یے سار دے م وے ردے گرن. بے م شے وے یے ہومانستے کان ہا و شے وے
ہزر قانانی ئے نٹیکے مرے ف بے ہے ز و توانستے کان نیے وے دے ہے نڈے نہو
جیہانی ئے زموونے وے. ہومانستے کان نایانے وے تے ہوارے جیا وازے کانی
ژیان و کولتوور، زانست و ہونے ر، بے شے وے یے کی یے کلا یے نی لے نہو
جیہانی کریستیانیدا بے بخرے ن، بے کو دے یانے وے تے کے مے گے بے
فے رکاری و پے رے ردے وے بے چے شنکے دابمے زرے نرے تے وے، کے ئیدی لے تے

کرام-تی مرف و ئاو-اکردنی ئازادی-کسی-کیدا بگونج-ت. ل هومانست-کان ب-دیه-نانی ئم م-بست-یان پرسیار و "م-ت-د" ه-بوو-کانی زانست-سروشتی-کان ب-ه-ند و-رد-گرن و پاشان ه-مان ئم م-ت-دان-د-بن ب-کشی-س-رو-ری ف-لس-ف-ی نو-س-رد-م.

2

ش-وازی هزرینی چ-رخى ن-فین بریتی-ل سک-لایزم، واتا پ-گ-یاندنی ف-رگ-ی. ل-پ-ویست-سک-لایزم ل-دوو واتادا دیاری ب-ک-ین: سک-لایزم ل-واتای-کی ت-سکدا هزرینی ف-لس-ف-ی-ف-رگ-ی-ک ه-تا نیسانس پ-ی-و د-کرت. ئ-و د-م ف-رگ-کان ل-ن-و ک-س-کاندا بوون و پاشان ل-س-د-ی سیازد-ی-مدا گو-زران-و ب-ن-و زانستگ-کان. ل-سک-لایزم ل-واتای-کی فراواندا ش-وازی هزرینی ئم چ-رخ ب-گشتی د-گرت-و.

ب-گومان گ-رچی سک-لایزم ب-ن-و س-ق-ناغی س-ر-تا و با-ا و در-نگدا ت-د-ب-ت، س-ر-ای ئ-و و-ک س-رج-م م-رک-کی س-ر-کی ه-ی: سک-لایزم ب-ند ب-تیل-ژی و س-رو-ری کل-س- و بیل-و؛ ز-مین-ک-ی بریتی-ل-و ت-وانین-بن-مای-ک وای داد-ن-ت ه-قیق-تی ئیمان پ-شتر ل-لای-ن تیل-ل-ژی-و پ-ناس-کراو. پاشان مر-ب-و-امی ئ-و پرسیاران-ک شایانی گرنگی-دان، پرس ب-س د-س-ا ت-ک-ی بیل و باوکانی کل-س- و ئ-یست-ت-لیس د-کات، ل-ر-شدا چاوی و-ام و پاساو-کانی ئ-مان د-کات. مرف ل-چ-رخى ن-فیندا ب-هیچ ش-و-یک ناتوان-ت ب-ب-ئ-م س-د-س-ا ت-استی بد-ز-ت-و.

ل-س-رد-می سک-لایزمی س-ر-تا (ک-ل س-د-ی ن-ی-م ه-تا س-د-ی دوازده-یم د-خای-ن-ت) دوو ک-شی-ک-کی زیت د-بن-و: ک-شی-دیال-کتیک و یونیف-رسا-کان (ت-گ-کان یان گشت-تی-کان). مر-ل-پرسی دیال-کتیکدا ه-و د-دات ئ-و ک-شی-ی ساغ بکات-و ک-داخ-ئاو-ز (اسی-) یان ک-س-ب-یاری-استی بدات. ل-ر-و ناک-کی-کی قوو د-ت-ئاراو ک-ب- "ناک-کی یونیف-رسا-کان" ناسراو.

د-رچی ناک-کی یونیف-رسا-کان بریتی-ل ف-لس-ف-ی پلاتن، ک-بوون-کی-ها ب-ئید د-دات، واتا ب-و بوون-و-ر-ئ-ز-لیان-ک ت-نیا ب-نووس (واتا ب-ئاو-زی پ-تی) شیاوی ل-وانین و ب-م-ش ناسین، ب-نموون-یونیف-رسا-کانی مرف، ئ-سپ، و-و-ک، ک-ک-کین ب-خودی زیند-و-ر-ناوبراو-کان. ئ-م ه-و-ست-هزرید-ناو د-ن-ر-ت "یالیزم"، چونک-ئید-کان ب-یال، واتا ب-ه-بوو، داد-ن-ت. ب-نموون-ب-گو-ری-بوون-و-ر-کی تایب-ت ک-مرف-و، ناو ل-زیند-و-ر-کی دوو-پی-ئاو-ز-مندی پ-یف-ر د-ن-ر-ت. ب-واتای-کی دی،

[illegible]

لله روتى ئم ناكه كيهى يونيڧلرسا كا ندا هدى هدى ياليزمكه خى دسلپلنل ك تگلگان به ه بووى يال دادلنل و د بللزلل، گل يا تگلگان ئيدى خودان و شتل مائلرلكنلش بل گلرل ئو تلگانل دروست كرلون. لله بلم گلل انل نولل ناكه كيهى يونيڧلرسا كا دانامركلئلو. لله سلردل مى سكللايزمى باءادا ك دكلئلئل نلوان سلدى سلزلدلللم و سلرلئى سددى چواردل بللمو، زانستگللى نول دادلمزلرلنرلن، هئر لمل سلردلملشدا نووسلنل زانستى-سروشئلللى كلى ئلللستلئلللس، هروها بلرهلمى زانلانى جولكل و موسلمان، دلسرلن. ئلستا زانلانى كرلستلانى هلو ددلن ئو ملئرلفالن كل

لښو ئو بډر هډ مان دا هډوون، بډ دگمى کل سډ بگونجښن.

تيل لڙ و فډيل سوفي ئيتالي تډ ماسى ئډ کوينى (1225-1274) يډ کډ لډو فډيل سوفانډ کډ لډ پډناوى ئيماندا هډوډکى بډو چډشنډ دډدات، ئو وډش بډ تډکھډډکډ شکردنى فډلس فډى پلاتډن و ئډډيستډ تډليس. بډ واتا يډکى وونتر بډډڙين: تډ ماس هاوشوډى ئډډيستډ تډليس شتډ تاکډ نډوجيهانيدډ کانى شياوى دډرککردن وډک زډروورى بډ هزارين دادډنډت، لډ هاوکات هډندډک تډوانينى پلاتډن لډ تيل ريى ئيدډکانيدډو وډردډگرت، بډ مډش باوډ دډکات کډ تايى بډ ناکډکى يونيفډرسالډکان بهډنډت.

بډ ديدى تډ ماسى ئډ کوينى جيهان تډنيا رياليزډوونى (تډحقيقوونى) بډردډوامى ئاوډزى خودا يډ. خودا تډنيا بډډډى خودى خډ يډو زانينى هډ يډ، بډ يډ خودا بريتيدډ لډ کردډکډتتى پډتى (actus purus)، واتا خودا شيمانډى نيدډ و بډ مډش بډډو بډت بډ بوون بډ شتډکى جارډ نډبوو. خودا وډک کردډکډتتى پډتى لډ ئډز لډو فډرمى سډرجډم شتډ سروشتيدډ کانى هزاراندوو، پاشان لډ وډتى ئډفراندنى جيهاندا ئو فډرمى لډ نډو ماتډريدا ئاوډا کردوو - هاوشوډى دارتاشډک کډ سډرډتا فډرمى مډزډکى لډ نډو هډشدا يډ و پاشان فډرم کډ بډ کډر سډى تډختډ ياليزډ دډکات. هډر لډم ووانگډ يډو هډموو بوونډو وډرډک دوو فاکتډرى هډ يډ کډ بريتين لډ ماتډرى (کډر سډ) و فډرم، لډ هډردووکیان لډ پډيو نديدډکى نډويډکيدان. فډرم دياريدډرى ماتډريډ، بډ مډش هډقيقډتى پډدډات. جگډ لډو هډموو بوونډو وډرډک (چډلډکډ، گوډډباخ و هتد) بډ تاکډ نمونډى يډکجار زډر هډ يډ، لډ هډر تاکډ نمونډ يډک فډرمى ناخډکى هډ يډ و فډرم کډش وډک چډنډتى بډ نډو ماتډرى نمونډ کډدا ئاوډا بوو. بډ يډ ماتډرى کډ هډميشډ چډندډتيانډ دياريدډو، بډ مای بوونى هډر تاکډکډ و لډ هډر تاکډکى دى جياى دډکات و. بډم پډيدډ گشتډتى (فډرم) لډ نډو تاکدا يډ، تاکيش لډ بوونى خډيدا بډډډى کډکيدډو گډدراو بډ تاکانى جډر کډى خډ يډو. هډر گوډډباخډ فډرمى بډ خډ تاييدډتى هډ يډ، لډ وډک گوډډباخ سډر بډ جډر کډى خډ يډتى کډ جډرى گوډډباخ و جياواز لډ جډرى گوډډهډر يان داليا و هتد.

لډم ووانگډ يډو تډ ماسى ئډ کوينى ايدډگډ يډنډت: گډر ئيمان دډرډډډى ئاوډز بکات، ئوسا سډرپډچيى ئو جيهانډ دډکات کډ ئاوډزى خودا ئډفراندوويډتى. جگډ لډو تډ ماس پډشترى دډدات بډ ئاوډزى خودا و ويست ي خودا لډډر کډفى ئاوډزى ئو دا دادډنډت، لډ بډر ئډم هډ يډ ناشتډ خودا شتډکى بوډت کډ دډرډرى ئاوډز بډت. جگډ لډو گډر جيهان

تېنیا یالیز بوونی بږد وامي ئاو زی خدا بټ، ئوا د بټ جیهان خاونی بټ ها بټ و ئاو زی مرځیش بتوانت ل جیهانی ئافرئراو و ب خدا بگات. ل چن ئاو ز لای خدا پشتری ل ویست هی، ب همان شو لای مرځیش پشتری ل ویست هی، چونک مرځ بټ زینیو ل خدا د چټ. ئاشکرای مرځ ل جیهانی ئافرئراوی خودادا د رککردنی سټنسی (مټحسوسی) هی ک هږدم د رککردنی شتی تاک، ل مرځ د توانت زینی چالاکی خی بکار بټرټ تاکو ل د رککردن کانیو ئیدی یونیځرسا یان مټئریفی بگشتی چواندوو تږرید بکات. مرځ بټ و یدو بټ د لوټ کرکی شت کان و پاشان ئدگار بټوټ کټوت کانیان بناسټ.

بم شو ی تټماسی ئکوینی جیاوازی ل نوان سټ جټر یونیځرسا دا دټکات: یټکټم، ئو یونیځرسا نټ ک لټو ئاو زی خودایټیدا دټنټ ئاراو و ل پش شت تاک کټو هی، ب نموونټ بوونټ وټر کانی وټک مرځ، ئسپ، گوټ بټوټ و هتد؛ دوټم، ئو یونیځرسا نټ ک وټک گشتټی لټو شت تاک کټاندا هی و هټر کټمټ یټکی تایبټ تیان بټ ند دټکن ب جټر کی تایبټ تو؛ سټیټم، ئو یونیځرسا نټ ک لټو زینی مرځدا، واتا پاش شت تاک کټان، هی.

ل دټنس سټکټوس (1266-1308) ک تیټلټر و فټیلټسوف کی سټکټلټندی، ب پټچټوانی تټماسی ئکوینی، هزر دټخاتټ ژر رکټفی ویستو. سټکټوس بم هټوټستټ دټیټوټ هاتنټ ئارای زانینی مرځ ل سټروټر کی گټردوونی زگار بکات. سټکټوس ل لایټک لټتټک یالیزم میانټوټ کی تټماسی ئکوینیدا یټکدټگرتو، ل ل لایټکی دی پشتری ب ویستی مرځ دټات. ل بټنټتدا بم پشتریدانی ویستو بټرزنرخاندنی ئازادی لکاو. ویست ل وانگی سټکټوس لټر کټفی هیچ ټنوما یټکدا نیی، بټکو تټواو ئازاد.

ل سټردټمی سټکټلایزمی درټنگدا ک دټکټوټ نوان کټتایی سټدی چواردټیم و سټدی پازدټیم و، کاریگټری زانست پټرټدټسټنټ. ئستا بټر ی ناکټکیټکان ل نوان هټردوو ټبازټکی تټماسی ئکوینی و دټن سټکټوسدا بټش دټبن. رټجټر بټیکن (1214-1292) ک فټیلټسوف کی ئینگلیزی، ب زټحمت دټتوانین لټو سټکټلایزم یان ټنیسانسدا دایبنټین، ل پټکانی بټزټری لټو ئاټاستټی دوټمدان. ئم ب ئاشکرا ووی دټمی دټکاتټ مرځ و پټی دټبټرټ: “واز لټو خټکټ بټنټ با هټر قسټی خټیان بکن. بټ ټگټی خټ بگرټ بټر”. بټیکن داوا دټکات ک پټویستټ زانست ل تیټلټی جیا

بکریت و ب شوی کی ئمپیری، واتا پک و ل تگ ئکسپ ریم نت (تجروبی زانستی) و ماتماتیکدا، بگ بخرت. گ ر تجروبی زانینک ن استنت، ئو زانین ب ب های. ب یکن نووسراوی ق ب سکلایست کان و ب سوود داد نت. ئم ب پویستی د زاننت ک ئزموون و پوان و ب بگ ی ئاو ز بخرنت جی سارواری کل س و دگم کانی، یان ت نانت ب پویستی د زاننت ک ماتماتیک و فیزیک بخرنت جی تی لژی. ل کاتک ب یکن ل بواری زانست سروشتی کاندا داوای گ ان و ب خودی شت کان دکات، ئوا ل زانست ه شک کی (مر قای تی) و زمان وانی کاندا داوای گ ان و ب سارچا و کان و دیراسی خودی ئو زمان د دکات، ئم ش ت وانی ک ک پاشان ل هومانیزمدا ب ت وای ب دید ه نرت. ب دیدی ب یکن سکلایست کان شار زایان ل زمان بیان کاندا نیی. ب نموون، وک ئو د ب نرت، ت ماسی ئکوینی کت بی ق ب ل بار ی ئیست تلیس د نووست ب ب ئو ی گریکی بزانت و ب م ش بتواننت نووسین کانی ئو ب زمانی خی بخو ننت و. ب ی ب یکن خی ت نانت دوو کت ب ل س ر زمانی حیری و گریکی د نووست.

ل لای کی دیک و ویلیم ئکهام (1285-1347) ک تی لژ و فیل سوف کی ئینگلیزی و نو ن رکی ناوگ رایید، لای نی ئو ه و ا ن د گرت ک د در ن ب جیاکردن و ی هزی زانستی ل بن ما تی لژی کان. ب دیدی ئکهام زانینی ه شک کی مر ق ت نیا ل ئزموون س نسی کان مر ق خ ی و س ره د دات. مر ق ب گ یشتن ب زانین ئو ند ی پویست ک وانینی خی ل شت کان جیهانی د ر و ب ه ند و ربگرت، یان گرنگی ب ت وانی ب رچ نراو کان خی بدات. ل م وانگ ی و سارچا و ی زانینی شت یال کان ل ن و وانینی س نسیانی خودی مر ق دای. مر ق ل ر و ب ب ی ئ بستر اکتکردن و (تجریکردن و) تگ ی گشتی و ست کان د ه ننت ئار و، ل ر ش و ب و توخمان د گات ک زانست ب کارکردن ک خی پویستی پ یان. ک وات "کرک" (تگ)، ل وانگ ی ئکهام، ب زانینی شت کان پویست نیی.

هومانیزم- نیسانس د ک و ت نوان س د کان 1400 و 1600. هومانیزم د ی و ت مر ق تیی ب ر ج ست و زیندوو ئاو با بکات، واتا مر ق ل ن و نرخ خ ی ی سروشتی کیدا و رد گرت و پناسی دکات، ئو ش ه و ست ک پچ وانی ت وانینی سارواری کل س ی. ک وات بزووتن و ی هزی ل غ یبانی ت و و رد چرخ نرت و

ٲااستٲى ئىمدنيا دىكرت - دىكرتٲو. ئىم بزاوتى سىرتا لى بوارى ئىدب و هونردا دىگشٲتو، پاشان بى نىو بوارىكانى دىكى زانست و فىلسفٲ تىشنى دىكات.

سىدى چواردىم برىتيى لى سدى نىخشى و جىنگى: جىنگى سىدساى نىوان فىللسا و ئىنگلاند (1453-1339)، تىنىنىوى تاعون بى سىرجىم ئوروپادا (لى 1347 بىدواو). هىروها لى نىوان سدى چواردىم و شازدىمدا دىسٲاتى گشتىرى پاىند بى پاىا و كازىرتى لى ئىمانىا تىكدىشكت و كىخراوى كىمٲاى تىى فىلدى هدى هدى بىرو هىوشانىو دىوات. ئىستا دىوٲ تانى سىربىخ، كى لى هىرى كىكىاندا گىللك بى زمان و كولتوركى تايىتتىو دىژى، جىى ئىو كىخراو كىمٲاى تىى دىگرنىو. دىوٲ تى فىلداى دىبىت بى دىوٲ تى فىلداى و دىسٲاتى سىنترالى جىى سىرورانى فىلداى و فازالىكانىان (پىوانى دىست و پىوئىان) دىگرنىو. جى لىو لى سىردىمى هومانىزم-ئىسانىدا بوارى ئابوورى هىچوونكى نو بى خىو دىبىنىت، هىروها دىزىنىوى نو لى شارىكانى ئىتالىادا كارىگىرى لىسار هاتنىگى گىانى نو دىنوئىت. نوكارىى تىكىكىكان، بى نموونى گىانىپدانى كىمپاس، دىزىنىوى بارووت، سىئاتى بىكرى و سىئاتى ئىسپرىنگدارى شىاوى قورمىشكردن، هىروها تىشنى دىرهئانى پتىرى كىرسى خا و لى زوى، لى مىركى سىركىكانى ئىم سىردىمى و پترهانى مىرئان دىدن كى هىو بدى بى ئىوى بى دىستىوتى مىزنىر بگى.

لى گرنگىرىن گىانى ئىسانى برىتيى لى تىكشكانى گىردووندىدى جىسنىرتى كى لى گرىكى كىن و چىرخى نىقىندا نوئىراى تى دىكرت. بى دىارىكردى ئىم گىانى هىرى كىكى نى دىتوانىن بىگونجاوى لى فىلسفٲ و هونرى نو سىردىم و مىدلىن تىبگىن، نى دىتوانىن لىو بىره مىشنىو قىناغدىروستكران تىبگىن كى لى بوارى زانستى سىوشىىكان و تىكنىللىادا ئىجام دران.

لى ئىسانىدا گىردووندىدى جىسنىرتى كى ئىسىت تىلىس هىدو شىنرتىو، ئىوىش بى اگىاندى بىدواى كىتى فىزا (اوم) و دابىنى لى شتىكانى نوى. بىى پىش ئىوى بىچىن نىو ئىم گىانى قىناغىكرى ئىسانىو، گىركى ئاوىك لى گىردووندىدى كى پلاتىن و ئىسىت تىلىس بدىنىو و بى كورتى دىارىيان بىكىن. لى بىنىتدا پلاتىن لى دىالىگى "تىماىس"دا بىكم هىوى فىلسفٲى دىدات بى ئىوى تىگى فىزا دىارى بىكات. پلاتىن لىو دا دىبىزىت كى دوو تىگى كى بوون و ئارايى (سىرورى) بىس نىن بى اقى گىردوون، بىكو دىبىت ئىگىزكى سىم وونىكرتىو كى ئارايى

“لخځدگرټ”، ئويش فزاي. کوات سرجم دځگييدکاني نهو
جيهاني ئزموون (ماتري) لځنو فزادان. پاشان ئيستټټليس ئم
گځزى سيمم ک پلاتن گريمانى دکات، وردگرټ و دیکات ب
دچريک ب هزريندکاني خى ل پرسی بزووتن، وات ب ب يـوو
ل پرسی فزا دکات. ئيستټټليس فزا ناودنټ کى سرجم ئو
جيان / شوځنا ک شتکان تياندان.

لم وانگيـوو ج / شوځن بشک ل فزا، هروها سنوورى ج
لټک جستى جـگردا / شوځنـگردا (شوځنـپکـرځوځدا)
يکدگرټو. جگ لـوو بزووتن هميشه س فاکتري هـي ک بریتين
ل شوځن/ج و بشايى و کات. ل بزووتن لځنو گځردوونکى
داخراوداي (دوايـکيداي) و ئيستټټليس دابشى دکات بسـر دوو
کايـسـروو و ژر مانگدا. کايـي ژر مانگ کايـي چوار توخمکى
ئرد و ئاو، هوا و ئاگر، ل کايـي سـرووى مانگ کايـي
پلانټکان ک لـسـر تـبقـ ئزلـيـکان چـسـپـنـراون و کايـکـش ب
ئسمانى ئو ئستـران کتايى دت، ک ئو دم ناودنـران
ئستـر سرـوتووکان، چونک ئوها ب چاو دځردکوتن و وک
نومای گشت دادنـران. ئميان بریتيـ ل کايـي توخمکى پـنجـم
ک ئيستټټليس وک نـگـ و ئزلـى دـيـبـنـت و ناوى دـنـت
“ئسير”. جگ لـوو ئستـر سرـوتووکان و تـبقـى گـئاسای ئاسمان
ب خـرايى نـگـى خولگيـي و نـبـاو ب دځورى گرځنـي زـمـندا
دخولـنـو. ئم کايـيـکى نـمر ب پـچـوانـي کايـي ژر مانگ ک
تـيدا زـينـدوـر بمرکاني وک مرق و ئاژ و ووک هـن، يان
تـيدا چوار توخمکى ئرد و ئاو، هوا و ئاگر ب نـو يـکـدى
دگځرن. ل ئيستټټليس لـپا ئم دوو کايـي ناوبراوـي دځگـي
و دځنـگـيدا بنـمايـکى دیکـي نـشـاوـي دځکـردن وځردگرټ ک
هميشه لټک خـيدا يـک و پانـځـري بزووتن. ئستټټليس ئم
بنـمايـي سـيم ناودنټ بزوونـري نـبزک و وک فـرمـي پـتى
دايدنټ، واتا ب دیدى ئو بـدـر ل ماتري و ب هـچ شـوـيـک
لځنو فزادا نيـ. ئيستټټليس ئم بنـمايـ وک نـبزک
دادنټ، چونک گر ژرها نـبت، ئوسا شيمانـي دځگـيـي ل
خـدگرټ، بـمـش نـبت ب بزوونـري يـکم، ئوجا هـکارـنـجام،
هـکارـنـجام هـکاري ئنجام تا بـدوايـکى دځايـنټ، واتا بـ
خودايـک ووـشک لـگـ دـبت، ک بـتايـتى ل ووى مـرالـو ب
فتارى نـوجيهانـيـ مرق پکـش دـبت.

گځردوونى چرخى نـقـين ب هـمان شـو دابـشـنـراو بـسـر کايـي ژر

و سارووی مانگدا. یکه میان بریتییه له "جیهانی تایبته به ده خگه ی و به سه رچوون"، دوو میان بریتییه له "جیهانی نه به دی". هرهوه ها له چرخه نه فیندا هرهوه شته که خوداییه، مره فیش له ژهر چاودهری خوداییه تیدا ده ژی و کردار ده نوینته. چن ژیانی مره ف له خوداو سه ره تا ده گره ته و لای خوا که تایی په ده ته، به هره مان شهوه که ردوونیش داخراوه. مره هرهوه ها نه یسه ته ته لیلیا نه په شبینی او م (فهزا) ده کات و وکه دوا یه کی و به جه سه ته په به وه دایده نه ته.

له ره نیساندا نه م که ردوونیدییه نه یسه ته ته لیس هرهوه شه نه ته وه، نه ویش به وه که نه سه ته فهزا وکه سه ره به خه له شته کهان داد نه ته. وکه جه ردانه برونه ده به نه ته: فهزا هره ده مه نه ته، که ره ته نانه ته سه ره جه م شته کهانی نهوی له ده ره که شه نه. کهواته سه ره به خه یه، جکه له وه فهزا نه که وه ره و نه نه دگار، نه چالاکه و نه ناچالاکه؛ فهزا ده چته نه وه ره شته که وه و به هرهوه جه یه کها ده ته نه ته وه. کاته که مره له نه ته که و چرخه نه فیندا له نه یه ده دوا یه که ته ده ترسا، نه وه نه سه ته له نه نیساندا خه به نه او وه ده کات و وکه په شم ره جه کهان ده یبینه ته. جکه له وه به دوا یه که ته یه که ردوون له ته که دیارینه کهاوییه که یه ده یه که ده گره ته وه. نه اخر له به ره نه وه یه که ردوون به که و که نه ته نه ته (به که که وه ته)، نه وه به به دیاریکردنی هره ناداته، نه وچه له به ره نه وه یه که ردوون به به دیاریکردنی هره ناداته، نه وه ده به ته به دوا یه کی به ته و زانسته نه شه به شهوازی به دوا یه کی به وه ته.

له نه یا اکه یانده نه به دوا یه که ته یه که ردوون له نه نیساندا جه واتا یه کی پوخت ده که یه نه ته و به جه قه ناچه که ره؟ به و اکه یانده نه په شبینی فهزای پانته یی (پانی و دره ژی) هرهوه شه نه ته وه، واتا نه سه ته فهزا وکه سه نه استه یی داد نه ته. کهواته فهزا هرهوه ها له په پانی و دره ژیدا خاوه نه قوه یه یه. وونه تر به نه ژین، فهزا له هره سه نه استه که یه پانی و دره ژی و قوه یه ده وه و به دوا یه که ته ده ته وات. له نه وه له به نه ته نه استه یی سه یه م، واتا قوه یه یه که دوانه که یه ده له ته که خه ده به نه و به دوا یه که ته ده ته. په سه ره له ده دا نه وه یه، که: که ره مره ف به دره ژایی هره زار سه به جیهان به نییه کی داخراوه خرابه ته نه وه که ردوون که دوا یه کی داخراوه و له ژهر چاوی خوداییه تیدا دانه به ته، هرهوه ها که ره که ردوون وکه به جه سه ته په به وه په شبینی کها به ته و له وه یه که ردوون سه یه که به سه ره جه م هزرین و نه فتار نه ماده کها به ته، نه وه نه یا جه به سه ره مره فیه نه وه نه وه نه ده کولتووریه ده ده ته، که ره که ردوونیه داخراوه و به جه سه ته په به وه نه مه نه ته، به که ته نه وانینه کی نه وه له به ره یه که ردوون که به دوا یه کی و سه ره به خه له جه سه ته کهانی نهوی سه ره نه ته به ته؟ نه م ده ته وانه به به نه ژین که

هزر و فتاری ئو مرځ د شون، هزری مرځ د شون، چونک
ب رانېر ب دواي کتیی فزا ب د ر و، ب دواي کتیی هزرینی خ ی
د و ست و، ک مرځ د بت چار س ر ی هزری ب بد ز ت و، چونک
هزرینی چوونک ب ن و ب دواي کتیی، ب گومان ه ر و ها فتاریشی
د شون، چونک دواي ن مانی چاوی چاود ریکر و دا د د ر ی
خوداي تی ل س ر و، دواي د ر ک شانی ز وید ک ی ل س ن ت ر ی
گ ر دوون و ن مانی هیچ س ن ت ر ی، فتاریشی دوو چاری ش و ان د بت،
ل ر و گومان س بار ت ب ه ر ش ت ک ی ه بوو د ت ئاراو، یان گ ر
مرځ خ ریکي زانست بت، ئوا ناچار ل ن و خیدا "پنت" ک دیاری
بکات تا کو ل س ر ی بوو ست و ل ن و خ ی و جیهان بنیات بن ت و،
ه ر ل ر ش و ئید ی پ ش ک و تن (ئ ل ت ف دوم) س ر ه د دات و ل
س ر د مانی در نگتردا ت نانت د ک ر ت ب ئید ل ی، ئاخر گ ر
گ ر دوون ب دواي ک ی بت و ز مینیش چیدی س ن ت ر ن بت، ئوا ل و
د چ ت ک مرځ خ ی ل س ر گ گ ی ک ی ن ب او ب بین ت و: ب ر د وام
ب ر و پ ش ب و ات.

زانای ئ مانی نیک لاوس کوزانوس (1401-1464) ک ل کلا س دا
پای گای کار دینالی ه بوو، پ گ ی ک ی دیاری ل ن و ف یل س وفانی
هومانیزمدا ه ی، کوزانوس ی ک م زانای ک اید گ ی ن ت گ ر دوون
ب دواي ک ی، ب دیدی ئ و ز مین ل ن و ن دی گ ر دووندا نیی،
چونک فزای ب دواي ک ی ب د ر ل ه ر س ن ت ر ی، ئ م ت و انین ل
س د ی چوارد ی م دا وک لوتک ی کوفر داد نرا.

کوزانوس ل هزرینیدا د گ ت و ب س ر چا و کانی ف ل س فاندنی
پ ش س کراتی و س کراتی، ه ر و ها و و د کات میستیکی سک لایزمی
س ر تا، ب دیدی ئ و دان و ی ماتماتیکیان ی باب ت کانی ئ زموون
هیچی دیک نیی جگ ل س ر نجامی ا ف ک ر د ن کانی خودی مرځ، ئ و
مرځ ک ب هزری خ ی خ ریکي ب ماتماتیکیک ر د ن، و اتا ئ و مرځ
ک ه قیق ت دروست د کات، ه ر ب ی ئ م ه قیق ت ل خودی ئ و
جیانا ب ت و، کوزانوس د ر ب ی ن ب ناوبا ن گ ک ی پ ر تا گ راسی س فیس ت
چار ک ی دی ا د گ ی ن ت و، و اتا هاوش و ی ئ و د ب ت: مرځ خ ی
پ و ر ی س ر ج م ش ت ک ان، چونک ب ه ش ی خ ی س ر ج م ش ت ک ان ب
بوونی ت گ ی و و ر د گ ت.

ف یل س وف ج فانی پیک د ل لا میراند لا (1463-1494) ی ئیتالی ج ت ل
ک رام تی مرځ د کات، ک س ل ک تایی چ رخی ن فیندا ب تایب تی
ب واژ ی "miseria" ک ر ک ی مرځ و پ گ ی ئ و ی ل جیهاندا دیاری
د ک ر د: مرځی داماو، داو شا و خ باتار ت نیا ب خدا پ رستی و
پا ب ندبوونی ب ک س و د توان ت خ ماسی ئ ب دی ب خ ی مس گ ر

بکات. لږ پیکه به توندی دږی ئو تږو وانینډ د ووسته و و د بږت: خدا جیهانی ئو فراندوو، لږ بدووی ئو ودا به هیچ شو ویک د ست نانته نه ووت و ووداو کانی جیهان و. ئرکی مرغه ئو ویک که شکفه به که رام ته خای بدات. خدا تږیا په شم رج کانی دانا و بدووی ئو ودا گږر که مرغه به رپر سیاری به پږگه یانندی که رام ته خای و ربرگرته، لږ شدا گومانی تږدا نیی که په شخصنی په رو رده هی شکی د بته به پا هږز که به ئو ویک مرغه که رام ته خای بناسته. جگه لږ و گږر که مرغه تږیکه شته به ئو ویک اکر دنی توانسته ناخه کیه کانی، تا کو لږ نه و جیهاندا به بهی ئو زموونی ژیا نه و فږی توانستی دیکه بته و سروشت به به رږ و وندی خای به کار به نه، نه ویک ئاږ بهان بږی که تږیا م کیان کردار و پږ چ کردار د نو نن. مرغه که سرج م کی داخوا، گږر که به ران به گږردوونی دږر کی بو وسته و و کرداری ئو فراندنی خودایی دوو بار بکاته و، ئو جا به به یاری (ق راری) ئازادانی خای پږگه کی لږ نه و جیهاندا دیاری بکات، به گږر که خای به یار بدات که داخه “چنه” به خای بږی؛ ئو گږر که هاوش ویک نیگارساز که ئازادانه د ئافرته، ئو شو ویک به خای بدات که خای د یخوا ته. پیکه تږانته به پویستی د زانته که کولتووری گریکی و ئایینی کریستیانی و ئایینی جوو به کبرن، هږو ها 900 ته د داد نه و لږ ما به د بکاردن د یان خاته به رده ست، لږ پا تږ کانی یاساغ د کات، تږانته پیکه خای د که و ته به رده م م ترسیی “ئینکفیزیسیان”، لږ بنه ما ی م دیچی د یار بږت و د رغه تی به دږ خسته نه به سږ یار یسدا به وات به فلا رنسا.

جەردانە بـرونە (1548-17.02.1600) خەي لەژێر کاریگەری تەوانینەکانی نیکەلاوس کوزانوس و کەپلەردا دابینەتوو، ئەم زانایە گەردوون بە بەدوایەکە دادەنەت، بە دیدی ئەم خودا هاوکات مەزنتەین و بچووکتەین، هاوکات شیمانە و کردەکتەین (پەتەنس و ئەکتەوالەتەین)، واتە خودا توانستی تەحقیقەوونی تەدایە و توانستەکتە بەتەبی کردەکتەین (ئەکتەو) تەحقیق دەتەت، لەم وانگەیانە خودا لە دەرەوەی جیهان نیە، واتە خودا ئەها / لەجیا بەو (موتەق) نیە، بەتەکو لەنەو جیهاندا. سەرشت خودایانە و خەي لە دەرگەتەکی ئەبەیدا دابینەتوو، لەرشتدا خودا پەرنسەپی دەرگەتەین ئەبەیدەکتەین و تەنیا نەاستەوخە لەلایەن ئەوێ مەرەقەو لەنەو سەرشتدا دەرگەت. هەر بەینە ناشەت خودا "بەت بە گەشت". ئەم ئەیدە پانتایستەیی جەردانە برونە دەرگەت بەهەي ئەو کە ئەنکەیزەین بەرگەت و دواي حەوت ساڵ دەلی بە

زیندوویی بیسووت‌ن‌ت.

ل‌ نیسانسدا ه‌رو‌ها ف‌لس‌ف‌ی سیاسی س‌ره‌د‌د‌ات. نیک‌ل‌ ماکیا‌ف‌لی (1494-1512) ی‌ک‌ک‌ ل‌ ب‌ر‌ کر‌کی‌ک‌انی ئ‌م‌ ج‌ر‌ ف‌لس‌ف‌ی‌. ماکیا‌ف‌لی ب‌ توندی د‌ژی م‌د‌لی کریستیان‌ی ک‌م‌گ‌ د‌و‌ست‌ت‌و‌ و ب‌ن‌ما م‌رالی-ئاینی‌کان ل‌ کرداری سیاسی و‌د‌رد‌ن‌ت. ب‌ دیدی ئ‌م‌ م‌ژوو است‌وان‌ نی‌ و ب‌ ئ‌است‌ی ئامانج‌ک‌ ب‌وات، ب‌ نموون‌ ب‌ ژ‌کی قیامت‌ ک‌تایی پ‌ ب‌ت، ب‌کو م‌ژوو بازن‌یی‌ و ب‌ ه‌چ‌وون و دا‌وونی ب‌رد‌وام د‌سو‌ت‌و‌. ه‌رو‌ها م‌ر‌ف‌ بوون‌و‌ر‌کی منگ‌رای‌ و ت‌نیا بیر ل‌ ب‌ر‌ژ‌و‌ن‌دی خ‌ی د‌ک‌ات‌و‌، ه‌ر ل‌م‌ وانگ‌ی‌ش‌و‌ گ‌ر‌ک‌ د‌س‌ا‌ت‌دار کردار بنو‌ن‌ت، و‌تا نا‌ب‌ت ئ‌نجامدانی د‌س‌ا‌ت‌ی سیاسی م‌رالیان‌ بنرخ‌ن‌ر‌ت، ب‌کو وانگ‌ی سوودم‌ندی س‌نگی م‌ح‌ک‌. ئامانج‌ی سیاست ه‌شتن‌و‌ی د‌س‌ا‌ت‌ و مس‌گ‌ر‌کردنی س‌رو‌ری‌، ب‌ ئ‌و م‌ب‌ست‌ش ه‌موو د‌سو‌ژ‌ک‌ وای‌. ب‌گومان ماکیا‌ف‌لی داوای د‌س‌ا‌ت‌ی ب‌ج‌و‌ و ناکات‌ک‌ ب‌ یاریدی‌ م‌ر‌ف‌کوژان و لومپ‌ن‌ و ب‌ت‌جیان مس‌گ‌ر‌ ب‌ک‌رت. د‌س‌ا‌ت‌دار گ‌ر‌ک‌ خ‌ی ه‌رد‌م‌ ب‌ د‌خ‌ ه‌ک‌وتوو‌کان ب‌گونج‌ن‌ت و ت‌نیا د‌سو‌ژ‌ ز‌رووری‌کان ب‌کاربهین‌ت، هاوکات‌ ل‌ پ‌ناوی ئ‌اژوتنی د‌س‌ا‌ت‌ا‌دا ه‌رد‌م‌ د‌توان‌ت‌ ب‌ن‌ما ئاینی‌کان پشتگو‌ ب‌خات. ماکیا‌ف‌لی ب‌ "ک‌مار" س‌ م‌ب‌ستی د‌و‌ت‌ دیاری د‌کات‌ک‌ بریتین ل‌ ئازادی‌ هاو‌اتیان، م‌زنی و ر‌فاهی‌تی گشتی.

ل‌ ت‌ماس م‌روس (1478-1535)، ک‌ سیاس‌تم‌دار و هومان‌یست بوو، ب‌ پ‌چ‌وان‌ی ماکیا‌ف‌لی، ل‌ نووس‌ینی "ی‌وت‌پی" دا گ‌ان ب‌ دام‌زراو‌ی‌کی د‌و‌ت‌ د‌ات‌ک‌ ب‌د‌ر‌ ل‌ خا‌و‌نداری‌ تایب‌تی. ل‌و د‌و‌ت‌ا‌دا ه‌رو‌ها پ‌رو‌رد‌ی ف‌رکاری ب‌ ه‌مووان ف‌راه‌م‌ ک‌راو‌ و ئازادی‌ بیروبا‌و‌ی‌ ئاینی س‌رو‌ر‌.

ئ‌م‌ ت‌وانین‌ نو‌یان‌ س‌راپا ش‌ش‌ک‌ بوون و ل‌ س‌ر‌نجامدا هیچ ش‌ت‌ک‌ ل‌ زانیننومای سک‌لایست‌کان ناه‌ر‌ت‌و‌، و‌تا زانیننومای ت‌ب‌ق‌کانی ز‌مین و ئاسمان، د‌وای‌ک‌تیی ش‌و‌ی ت‌ب‌قیان‌ی ج‌ست‌کانی ئاسمان، ئ‌وجا خا‌و‌ن‌یی ب‌های‌خ‌ر. گ‌ردوون ب‌ نموون‌ لای گالیل‌ گالیل‌ ب‌د‌وای‌کی و ئ‌ز‌لی‌، ن‌ س‌ر‌تا و ن‌ ک‌تایی ه‌ی‌. هیچ ش‌ت‌کی ن‌و س‌روشت ب‌ ش‌و‌ی‌کی ب‌ها (ئ‌بس‌ولوت) ل‌ناونا‌چ‌ت و ن‌شیاو‌ ل‌ "هیچ" (العدم) -و‌ ش‌ت‌دروست‌ب‌ت‌، ب‌کو ل‌ن‌و ئ‌م‌ ب‌ک‌خ‌راو‌ی گ‌ردوون و ک‌رت‌کانیدا ت‌نیا گ‌انکاری وود‌د‌ات. گ‌ر س‌رج‌میان‌ ب‌وانین، ئ‌وا د‌بینین ک‌ کر‌کی س‌رج‌م‌ ه‌و‌و‌کانی ینیسانس ل‌ پ‌ناوی ز‌گارکردنی م‌ر‌قدان

لڼ د سلاټي ټاينی و د گم کانی، ټو جا کړدنۍ مرقف بڼ بڼرپرسيار لڼ ژيانی ځی و کڼ مڼ گڼ کڼی.

4

هومانيزم و ټنيسانس بڼ زڼری بزووتنډو ی تاکگڼ راين لڼ نڼو توڼی هزرمدۍ ندی شارنشیناندا. لڼ ټم تاکگڼ راين لڼ ټفڼ رماسيڼ ندا (نو کړدنډا) شڼو ی بزووتنډو ی کی جڼ ماوڼری فراوان وڼ ردڼ گرت و لڼ سرڼ نجامدا ی کڼ ټيڼ ټاينی کڼی ټوړوپا ټ کدڼ شکڼت. کاتڼ مرقف لڼ چڼ رخۍ نڼ ټيندا وڼ کڼ رتڼ کی سرڼ جڼم دادڼ نرا و ناچار بوو لڼ سرڼ ټنوماکانی کلڼ سڼ بڼ ټو بڼ وات، ټوا ټ ستا لڼ ټفڼ رماسيڼ ندا هڼو دڼ درت کړداری سرڼ بڼ ځی تاکڼ کڼ س بکرت بڼ گڼی ځ ټاس و ټاشتبوونڼو لڼ ټک خودادا.

لڼ سرڼ ردڼ مانی بالادڼ ستی سکڼ لایزما کڼ سڼ هڼدی هڼدی وشکڼ دڼت، لڼ بڼ ټم هڼ یڼش دانوستانک سڼ بارڼت بڼ ټفڼ رمکردنی کڼ سڼ لڼ ژر دروشمی “گڼ انڼو بڼ نووسراوی پیر ز” دا دڼت گڼ، کڼ پاشان دڼ بڼت بڼ پاڼ هڼزی ټفڼ رماسيڼ. سرڼ نجام بڼ کارڼ کانی مارتین لوتر (1483-1546)، ټولریش تسڼینگی (1484-1531)، فیلیپ مڼ لاکتڼ (1497-1560)، هڼروڼ ها یڼ هانس کالفین (1509-1564)، کڼ سڼی کاتڼ لیکی دابڼش دڼت و لڼو ی پرڼ ټستانیزم ځی جیادڼ کاتڼو.

یڼ کڼم پاڼ هڼز بڼ هاتنڼ ئارای ټفڼ رماسيڼ بریتی بوو لڼ دژایڼ تیکردنی پسڼ لڼی لڼ بوردن کڼ کڼ سڼی کاتڼ لیکی بازرگانی پڼو دڼ کړد. کریستیانیڼ کان ټو دڼم دڼ یانوانی بڼ کڼینی پسڼ یڼک بڼ خاوڼ پشک لڼ “سامانی کلڼ سڼ” دا. دڼ سڼ تدارانی کلڼ سڼ ټو ټروانینڼ بڼ او دڼ کڼ نڼو، کڼ گڼ یا قدیسڼ کان خزمڼ تی لڼ بڼ دڼ رچوویان لڼ بڼ ردڼم خودادا هڼی و دڼ شت ټو خزمڼ تی زیادانڼ بڼ ځ ټاسی کڼ سانی دیکڼش بڼ کاربهڼ نڼ. کڼ سڼ وای بڼ او دڼ کاتڼو کڼ گڼ یا ټم جڼرڼ بازرگانی لڼ بنڼ تدا فرڼ شتنی خودا پڼ رستی قدیسڼ کان بڼ ئیمانداران.

مارتین لوتر زڼ رینڼی ئیدڼ کانی ټفڼ رماسيڼ دڼ ردڼ بڼت. لوتر کڼ قش و پرڼ فیسڼری تیڼ لڼی بوو، 95 ټنر لڼ 31.10.1517 لڼ مڼ کڼ سڼ و ئیمان بڼ او دڼ کاتڼو و ټیاندا هڼو ستی ځی لڼ دژی زڼر بنڼ مای کڼ سڼی کاتڼ لیکی اڼ گڼ یڼ نڼت. بڼ نموونڼ کڼ سڼی کاتڼ لیکی دڼ یگڼت: خودا لڼ چارڼی مرقفی نووسیو کڼ چی بڼ سرڼ ټو دا بڼت. لڼم و انڼ یڼو مرقف ناتوانڼت ټوتی ژيانی ځی دیاری بکات. لوتر بڼ پڼچ و انڼو ایدڼ گڼ یڼ نڼت، کڼ مرقف گڼر کڼ بڼرپرسياری بڼ ژيانی ځی وڼر بگرڼت، بڼ نموونڼ لڼو وڼو وڼو کڼ داځ ټفتاری ټو چڼ

سەرر نجامەکی بە ژبانی ئێو لە ئایندەدا هەبێت. لوتەر هەروها داوا
 داکات کە مەرف گەرکە بپرەسبیری بە مەرقانی دی و رەبگرت. جگە
 لەو لوتەر دژی ترساندن ئیمانداران بە ئاگری دزخ دۆستەتەو،
 هەروها بەتوندی لەدژی کەسەکی کاتەلیکی دەرژێت، کە پەسەیی
 لەبوردن بازگانییەکی قازانجەند بە کەسە، لە بە ئیمانداران هیچ
 سوودەکی نییە. هەموو کریستەک دەرژێت خەیی لە ناخەو ئیماندار بەت.
 کەسە ناتوانێت ببێت بە نەو نەدیاری ئیمانی ئێو. تەنیا بەزەیی
 خودا مایەیی خەسە مەرف، خودایەکی مەهرەبانی پەویستی بە
 نەو نەدیاری نییە. بەمە لوتەر تەنانەت تووژی قەشەکانی خستە ژەر
 پەرسبەرەو.

داواکارییەکی دیکە لوتەر ئێو بوو کە پەویستە مەرف بتوانێت بێل
 بخوێنێتەو. لە ئێو دەر زەریندی چاپەکانی بێل بە زمانی لاتینی
 بوون، تەنانەت زمانی قەشەکان لە وتاردان و خودا پەریستی و
 نوێژکردنە لاتینی بوو. بەیە لوتەر بێلی بە زمانی ئێمەمانی
 وەرگەێا تا کو ئیمانداران لەی تەبگەن.

گەرچی سەرر تەفەرم ئاستەیی دەر بەدەکانی کەسە دەرکەت، لە
 هەندە ناخایەنەت کە دەر بەت بەهەی سەررەدانی جمووەی کەمەایەتی.
 تەفەرم بە نموونە لە ئێمەمانیا بە پەپەینی کشتیاران (1525)
 دەرگاتە لوتکە. دانیشتوانی کشتیاران کە وەک کارکەری هەررەو و
 سەپان دەرچەوسانەو، لە بزاونتەکە لوتەردا هەل دەرینن بە
 زەگارکردنی خەیان لە ستەمی مەکدارەکان. لوتەر دژی زەبر و
 پەپەینی خوێناوی بوو، سەررەای ئێو لە هەوێستیدا لایەنی
 جوتیاران دەرگرت، هاوکات داوا لە مەکدارەکان دەرکات کە وەک کریست
 بپرەسبیری و رەبگرن و چیدی جوتیاران نەچەوسەندەو. لە بەگزادەکان
 ئامادە نابن واز لە ئیمتیازەکانیان بەهەن.

لوتەر بە ئاشکرا میانە دووری خەیی لە فەلسەفە و زانستی سروشتیی
 نوێ دەرردەخات، سەررەای ئێو تەفەرماسیەن رەیکی کەکی بە
 داوێشانی کەسە دەرگەت. سەرر نجامەکی ئێمە داوێشانە بریتییە لە
 بەجیهانیبونی فەرگە و زانکەکان.

چەن زەحمەتە کاتەکی دیاریکراو بە بزاونتەکانی هومانیزم و ئێسەنس
 دیاری بکەت، ئێهەیش زەحمەتە کاتی سەررەدانی نوێ سەرردەمی
 ئێوروی دیاری بکەین. بزاونتە هەرییەکان لە کەتایی چەرخی نەقینەو
 هەندە دەرژخایەن و هەمەلایەنین، هاوکات هەندە تەسک بە دەروری کەشە
 مەرقدە دەرسوێندەو، کە ئیدی نزیکەیی نەشیاوە بتوانین دەرپەکەکی

پوخت دیاری بکښن. له گوماني تېدا نيي ک د کارت باوکی
استه قينای نو سر رد می ئ وروپيی، چونک ب ش و ی کی سیست مایک
ئ و ریالیز د کات ک خ زگی قووی ئ و سر رد م ی: بوونی مر ق
ب س بژکتی (بکری) زانست، ئ م ش ب م بستی نواندنی د س کات
ب س ر جهان یان سروشتدا.

کاتک ئ م له سر رد م کی نو د دوین، ئ و ا ب م رک کانی له
سر رد می پ ش خ ی جای د ک ین و. ب گومان نو ه میش له ن و
ه ناوی ه بووی ک و س ره د دات و ئ م ه بوو ب س ره د دانی ئ و
نو یی ک ن د ب ت ب ب ئ و ی و ک داب کی ک ن له ناو بچ ت، ب
پ چ و ان و، له ن و ئ و ک ن و چ ن دین ه و سستی جیاواز ب
خ ه شتن و س ره د د د ن: هر له پ رچ کردار و ه تا ب شداریکردن
له دانوستاندنی د س ت ک و ت نو کاندا.

ک و ات م س ل ک ئ و نیی ک ئیدی زانا ق دیمی کان له
نو سر رد م دا جانتا کانیان ه بگرن و ما ئ وایي له بک ن، ن خ ر،
ئ و ان در ژ ب کار کانی خ یان د د ن. ئ و ان ه شتا هر له ن و
ش و ی هزرینی سونن تیدا خ م یون و زیر کان پ ر ب زانست
باو کان د د ن، جا گ رچی پرسیار و د س ت ک و ت نو کان
ترساندوویانن. له م پ یو ن د یی دا گ رن گترین پرسیار له نو سر رد می
ئ و روپیدا پرسیار م ت د. ئ م ل ل ر دا خ مان له ب رد م پرسیار
د رچی (م بد ئی) هزریندا د بینین و، ک دواي ه و شاندن و ی
ت و انینی ز مین و ک س ن تری گ ر دوون و دواي بزربوونی چاوی
خودای تی له نیسانسدا س ره د دات. ئاخر له ب ر ئ و ی چیدی
ناش ت خدا و بیل د رچ ب ن، ئ و ا مر ق ناچار پ ن ت ک (نو ق ت ی ک)
له ن و خ ی دا دابین بکات و ل س ر ی بوو س ت ت، ئ و جا ل و ی گ ر دوونی
ت کشکاو له ن و خ ی دا بینا بکات و. ب م ش و ی چیدی چواندن ب
د ر ب ین ب ن مایه ک ی ئ ن ز لم نادر ت ک د ب ژ ت: "من ئیمانم
ه ی، ک و ات من د زانم"، و اتا چیدی ئیمان ب ن م نیی و ل س ر ی
هزرین ب ر بخر ت، ب ک و مر ق و ک س بژکت د ک ر ت ب ب ن م.

م ت د و اتا ر گ ب ینی هزری له سفر و. مر ق گ ر ک خ ی ب ی
م ت و بکات ب س بژکتی (بکری) زانست یان ف ل س ف، و اتا له ن و
خ ی و م ت د یی ان زانست بنیاتبن ت، ن ک ئا ق ل ان ک ت ب
ئ ستوور کان بخو ن ت و و پ ر ب ت و انین کانی ن وایان بدات،
ئ و جا شانازان خ ی له یزی زانایاندا زیتبکات و. ب م ش و ی
ئ ستا ب ران ب مر ق و ک بکری جهان ئ بژکت (دانراو) د ب ت ب
ک ش، ئ بژکتیش ب و اتای ل پ شخ دانان و ب ر خستن. ئ ستا گ ر ک
بکری هزرغان خ ی بخات ژ ر باری دروستکردن، ب و اتای کی دی،
گ ر ک ئ بژکت ک ی خ ی دابن ت و و ک ئ م دانراو م ت د یان

بنیاتی بنات.

کاتاک مرث واک سبثکت ل نو سدرد می ئ وروپیدا د بات ب پنتی
ن وندی گ ردوون، ئ و ا هاوکات داواکاری کی کر کی برز د کات و:
خودا ل م جیهان دا جی ناب ت و. خودا بی نیی سنوور ب مرث
دابنت. خودا س ر ب ئ وجیهان و ل ئ مجیهان جی ناب ت و. ئ و
گ ردوونی هاوش و ی س ئ تکت قو میش کردو و ئ و جا وازی ل
ه نا و، گ ردوونیش ب خ ی ه تا ئ ب د د بز و ت. مرث ه رو ها
د ب ت: مرث س رو ری س رز مین، ئ و گ ر ک ه موو شت ک
س ر ل نو وونبکات و و گ ان ب زانستی نو بدات، ل ر شدا م ت د
د بات ب تاک کللی ئ و ب گ یشتن ب زانستی نو. ب گومان ئ ستا
زانستی نو ت و او جیاواز ل زانستی ک نی ئ یست ت لی، چونک
ئ یست ت لیس و ق دیمی کان ل "ج ی" تایب تی بوون و
د یان وانی و خ ریکی زانست د بوون. ب واتا ی کی دی، ئ وان ل
سفر و د رن د چوون.

زانست سروش تی کان ل م سدرد م دا م ت دی گونجاو ب کار د ه نن و
ب و ی و د س تکت و تی م زن د خ ن و، ل ر شدا دو م ت د
ب رد خ ر ن: ی ک م، ئ ز موون ک م ت دیان ل ئ کس پ ریم ن
(ت جروب) و وانین و ب دید ه ن ر ت. دو و م، ب کار ه نانی ه ز رینی
ماتما تیکی پ تی ک ووداو فیزیکی کان وون د کات و و ل
یاسادا ف رمول یان د کات.

زانست کانی ئ ز موون م ت دی ئ مپیری (ت جریبی) ه د ب ث رن، و اتا
ئیندوکسی ن (ئ یستیقرا!) واک م ت د و رد گ رن، ئیندوکسی نیش
ب واتا ی: ب ئ نجام گ یان دن یان ه نان ن و ان. ئ م م ت د
گ ب ی ن کی دام ا ر (ت جری د ک ر) ل د ر کرا و تاک کان و
ب ر و ژوور و و گ ش ت تی یان و و و ف رمول کردنی یاسای گ شتی. ب
نموون دوو پ شدانراومان ه ن ک بریتین ل "س کرات بمر" و
"س کرات مر ف"، ک ل و یان ئ م د ر نجام د ک و ت و: "ک وات
س ر ج م مر فان بمر". مر ل ر دا ل تاک و و و (ح ا ت و)
س ر د ک و و و ئ نجام و پاشان دانانی سا.

ل ماتما تیکی پ تی گ ی کی پ چ و ان د گ ر ت ب ر؛ ئ م م ت دی
پ شت ز موونی (ئا پری ری) ه د ب ث ر ت، و اتا ل بند مای
ئا و زم ندانی ی ک م و پ تی و س ر چاو د گ ر ت تا کو ل و ی
س ر ج م زانین ل گ یکیان، ب ی د و ک سی ن و (ئ یستینبات) واک
د ر نجام ببات و. د و ک سی ن واتا ی ب د ر بر دن، ل و ر گ رتن،
ل ه ه نجان د گ ی ن ت، و اتا مر ل پ شدانراوی گ شتی و و و
د ر نجامی تایب تی ئ و ت ه ن گا و د ن ت ک ل گ یکیان ز روور.

بـ نموونـ: پـشدا نراوی یـکـم: سـرجـم مرـقان بمرن؛ پـشدا نراوی دووـم: سـکرات مرـفـ؛ دـرـنجام: کـواتـ سـکرات بمرن. مرـفـ لـرـدا لـ ساوـ وـوش دـوات و پاشان ئـنجام دـردـکـشـت.

پا بـ ند بـم دوو بـر یـو کـ لـ زانستـ سروشتیـکاندا هـبوو، دوو رـبازی فـلسـفی سـرهـدـدن کـ بریتین لـ ئـزموونگـری و ئاوـزگـری (1).

لـ بندـتـدا هـردوو رـبازـکـ هـمان پرسپاریان هـیـ: ئایا چـن مرـفـ بـ زانین دـگات؟ بـ شو یـکی دی ببـژین: ئایا مـئریفـ لـ چـ سـرجاو یـکـو چـد بـت؟ ئـزموونگـری بـ وـامـی ئـم پرسپار لـ ئـزموونی سـنسیـو دـردـچـت، واتا دـبـژت: ئـم گـرـکـ تـنیا پشت بـ ئـزموون ببـستین. لـنو سـنسـکانماندا توخمی دـرکـراو هـن، کـ استن و بـیـ ناتوانین گومانیان لـ بکـین، بـکو دـتوانین بـکیان بخـین و بـم کـخستـش مـئریفـ ئاوـا بکـین. بـ واتیـکی دی، ئـزموونگـری هیچ شتـکی لـ هـشدا سکاو یان ئاپریـری وـرناگـرت، بـکو هـو دـدات لـ تاکـ توخمی دـروونیـو سـرجـم ناوـرـکـکانی ئاگای و پـکـهاتـیان وکـ دـرئـنجام بباتـو. کـواتـ ئـم رـبازـ فـلسـفی لـ تاکـکانـو بـ گشتـتی یان گشتیدان سـردـکـو.

لـ ئاوـزگـری بـ پـچـوانـو پشت بـ ئاوـزی پـتی دـبـستـت. ئـم دـبـژت: تـنیا ئاوـز دـتوانـت بـ بـ گـرنگیدان بـ سـنسـکانمان مـئریفـی جیهان ئاوـا بکات. کـواتـ مـئریفـ بـ ئاوـزگـری لـ دـرکـردنی سـنسیـو نایـتـ گـو، بـکو تـنیا لـ هـزی پـتیـو، یان پوختـر ببـژین، لـو ئیدـیانـو کـ لـنو خودی هـشو سکاو، بـ واتیـکی دی لـ قـوارـی ئاپریـریـو (پـشـئـزموونیـو). کـواتـ ئاوـزگـری لـ گشتـتیـو بـ تایبـتـتی دـچـت، لـرـشدا گشتـتیـکانی ماتماتیک وکـ بندـما وـردـگـرت کـ تـنیا بـ ئاوـز شیاوی ناسینن. هـردـزی پیتاگـراس هـردـم استـ، جا کـ کـی و لـکو بـکاریبـهـنـت.

فـیـلـسوف و سیاسـتمـداری ئینگلیزی فرانسیس بـیکن (1561-1626) وکـ ئـزموونگـرا مـتـدی ئیندوکسیـن ئاوـا دـکات، واتا لـ دـرکـردنی سـنسیـو (مـحسوسـو) دـردـچـت. بـم شو یـو وـدـرنان لای بـیکن دـبـت بـ بندـمای هـزین. مـبـست لـو یـ کـ گـرـکـ هـدی هـدی هـموو ئـو شتانـ فـدـرـن یان وـلاو بـرنـ کـ هـکاری چـبوونی هـر شتـک نین کـ مرـ وکـ ئـبـژکت دایناو و بـمـش بـ توـژینـو تـرخانی

کردوو. مر گزرک ب دیدی ب یکن سرتا هیپت (گریمان) دابنت، ئوجا بپئی نکسپ ریم ننتو (تجروبوو) ئزموونان ک بکاتو، پاشان سرتا نجام د ریک شت و ستی گشتی ف رمول بکات. بگومان هاوکات پویست ستکان ب یاریدی ت جروب ی نو بخرند ژر تا قیکردنوو.

بم شوو ی ئستا کاری زانستی لای ب یکن چیدی ئوو نیی ک مرث ئاقان ب بپرسیارکردن ل خی ک شش بکات و لبتو ژنتوو، لای مام ستایانی زیرک تا قیکردنوو ی قورس ئ نجام بدات، پاشان بوانام و ربگرت و خی شانازان ل یزی زانایانی سوند تیدا زیت بکاتوو، نخر، مرث د ببت بو رت سرتا ی کی نو ی یش یی بچ سپ ننت، ئمش ب واتای مرث گزرک ب یاریدی م تدی ئیندوکسیان هوو ب وونکردنوو ی هوو شت کی شیای وونکردنوو بدات. ل پشم رچی ئم کار ئوو ی ک مرث خی سرتا ل و همکانی، واتا ل پشب یار (حوکمی موسبق) ئازاد بکات. مرث ب دیدی ب یکن ل جیهان کی روا تیدا دژی ک ئو خی دایم زران دوو و سرتا ختان ب رگری ل د کات، چونک زیان تیدا ئاسانتر وک لوی مرث خی بخت ب ردم استی "ق ک ح ق". کوات مرث ب ب واندنوو ی و همکانی ناتوانت گگی ووو م ئریف بگرت ب.

ب یکن و همکانی مرثان ناو دنت ئیدل (Idol) ک چوار دانن و ئوان گیر د یان بوون: 1) و همی گزی (Idola tribus)، واتا مرث ل سروشتیوو، وک م رکی گزی، خی ی کجار ب رز د نرخت، ل ر شدا خوار یاری ئوو ی ک ئزموون ک سیپکانی و سروشتی خی ت ک ب داکوت (یالنتی) بکات. کوات مرث ه میش ل ن و خ یوو شتک د دات پال ئو داکوت ک ل د ر و ی ئو ل گ گ و س ر ب خ ل ئو و و تی خ ی و ر گرتوو. ب م ش ئیدی مرث د ک و و ن و هو ه و، چونک و ن ی کی ش وای یان نا است قین ی داکوتی لای خی چ کردوو. ئم هاوکات ه کار ک ب نال باری زانستکان ک مرثان د یانکن ب وان ی ف رکاری و د یانخن ب ردم مرثانی دی ب فربوون. 2) و همی ئ شکوت (Idola specus) ک ب یکن ل پلاتنی و ر د گرت. م ب ست لم و هم ئوو ی ک ه ر تاک ک س ک ب ی ژینگ و پ ر و ر د و خ ش د ک رت، ل ئو ژینگ ی هاوش و ی ئ شکوت ک یان هاوش و ی ق ز ا خ ی ک د وری مرثی داو و ل ن و خ ی دا وک دیل ایگرتوو، ک ئیدی ل ر و تووشی د ر دی پشب یار (حوکمی موسبق) د ببت، واتا ب ب ئوو ی شتکانی ناسببت، ب یاریان ب س ردا د دات و د ببت ک گ یا ئو هان یان

واتا دې بېژت گڼ يا پېشينيېک بې تېواوې ئېوهايې نېک ئېوها، کچې
 هېر خې زېر جاز بې دېردېکې وېت کې لېو بې يارېدا بې سې هوودا
 چووې. لې ئينتوئيسيېن بې پېچېوانې بې يار بريتيې لې تېگې يشتنې
 ساناي هېشي پېتي و بې ئاگا، کې ئيدي لې سېر شتي ئاگالې هاتوو هېچ
 گومانېک چېنا بېت. ئينتوئيسيېن، يان لېوانينيې وون و ئاشکرا،
 يېکېم بېنې ماي فېلسېفې دېکارتې. نمونېکان بې ئېم جېرې لېوانينيې
 بریتين لې هزردېزېکانې ماتماتیک، کې تېنیا لې تېک بېتي پېتي و
 سادېدا خېريکې و هېچ شتېکې مېحسوس (دېرکې) وېک پېشمېرج دانانېن،
 کې ئيدي وېک شت کېشېکې گومانشياو بکات. بې نموونې هزردېزي
 پيتاگوراس، يان سېتي "5=3+2" هېميشې استې، ئېوش هېچ گرنگ نيې
 کې داخې بې تېکان لې تېک 2، 3 يان 5 بگونجېن يان نېگونجېن، بېيې
 هېر ئېوېندې مېرې بې وون و ئاشکرايې لې کرکېانيې واني، ئيدي
 دېتوانېت بې يار بېدات.

دېدوکسيېن (هېهېنجان) بریتيې لې دووېم گېرېنتيې استې.
 هېهېنجان دې بېت هېميشې دواي ئينتوئيسيېن، دواي تېگې يشتنې ساناي
 هېش، بېربخريېت. هزېر بېدوويې وانيې وون و ئاشکرادا لې کرکېکې
 يان گېوهېرېک بې زېرووري دېکې وېتې هېهېنجان، ئېمېش وېک هزرينېکې
 زنجيرېيې نېچېاو کې هېنگاو بې هېنگاو لې خې بې ئاگايې. بې
 نموونې مېرې لې کرکېکې بازنې دېوانېت و يېکسېر بې وون و ئاشکرايې
 بې دياردېدات کې هېر پنتېکې سېر چېوېکې هېمان دووري لې چېقي
 بازنېکې وې هېيې، ئېوجا مېرې بېدوويې ئېوېدا دې بېژتې، واتا
 بې ياردېدات کې لې بازنېدا هېر پنتېکې سېر چېوې هېمان دووري لې
 چېقېوې هېيې. کېواتې مېرې نېچوويې سېرې تا ئاقېانې پېناسې بازنې
 دېرخ بکات و وېک "توتې" بېيېتېوې، بېکو دواي وانيې لې کرکېکې
 بازنې پېناسېکې دېرېيوې.

بې ديدې دېکارت ئېم دوو چالاکيېي هېش گونجاوترين گېگېي گېيشتنې
 بې زانين، واتا بې استې. کايېي جيھاني ماتېري تېنیا کايېي
 ژماردنې، واتا کايېيکې ميکانيکيې پېي لې پېستان و لېدان،
 هېروېها ئاېزکاو و هېملايېنيې بې بې ئېوېي چاويېوانيې هېچ
 مېئريفېيکې جېختي لې بکريېت

لې پرسيايې ئېوې، کې داخې چېن مېرې بې زانين، واتا بې استې دېگات
 و خې لې هېيې بېدوور دېگريېت، دېکارت ئېميان بې شوېيکې شرېقېيې
 وون دېکاتېوې.

گومان بریتيې لې مېتېدي دېکارت بې گېيشتنې بې زانين. لې
 گومانکردن (واتا هزرين) لې جيھاني دېرکېردنېوې دېستېدېکات،

کډواته ئهمه سهره تا مړه قمان هه يه که له نه و جيهاندا دژي و شته کان
 دهرک ددکات. له ردا گرنه نه و يه که مرق له گومانکردندا هه موو
 چالاکيه که هه شه که ادگرته و چيدی ئاقهانه به خو نندنه و ي کته به
 نه ستوور که اني زاناياني سوونه تي خه په ناگه ي نه ت و له سهر بناغه ي
 تيره يه که انيان په ره به زانسته سونه تي بدات، به که سهره تا پرسيار
 له خه ددکات که داخه چنه بتوانه ت به زانين بگات. ئاشکرايه له م
 وه شه دا سهره تا دهرکردنه که اني خه دبن به باب ته گومانله کردن،
 چونکه مرق له نه و جيهاندا پرسيار ئا استه ي خه ددکات، له ر شدا
 نه و وک ژياو و دهرکه ري نه و جيهان به گه ي پرسيار که اني ئاو به
 ددکات. سهره تا نه و استه که مرق به به سمنس که اني وه شتان دهرک
 ددکات (درختک دبينه ت، موزيکه دبيسته ت، گو که به بن ددکات و
 هتد)، له سمنس که ان زهر جار مرق به هه ده دا دبن، له به ر نه م هه يه
 شاياني متمان په کردن نين. من به نموونه له دوور وه زينده ور که
 تاريخه نگ دبينم و وا دزانه بزنه که موو به شه، که چي کاته که له م
 نزیک دبه ته وه، به م دهرده که و ته که نه و په پير م هرده که له پاته ي
 به شدا. من له که که اني نه و ديمان دنگه دنگي زهر دبيستم و وا
 دزانه شين و هاوار به م رگی که سه که، که چي کاته که به په تاو به
 نه و دبه م، دبينم له وه شايي دگه رته. له له به ر نه و ي سمنس که ان
 هه به رن و له ر شه وه گومان شياون، نه و او به زهر ووري نه و زانسته نه ش
 دکه ونه ژهر گومان نه و که به نندن به دهرکردنه سمنسي وه، به
 نموونه زانسته سروشته ي که اني وک فزيک و پزيشکی و هتد. نه ي ئايا
 م سه له که له ته که ماتماتيکه چنه که به به هاي به دهره له هه
 شمانه ي که دهرکردن، هه روها سته و هزرد ز که اني له خه دا استن و
 به م ش به گه نه ويسته ن؟ گوماني ته دا نيه که ماتماتيک به هه به يه،
 که چي هه ر من خه م به م ئاشکرا بوو که زهر جار له شته به کردنه
 پرسيار ماتماتيکه دا به هه ده دا چووم، يان چووم به تاقیکردنه و ي
 ماتماتيک و دواي ته و او بوون به جخته گه توم که نمره ي 90 له 100
 ورده گرم، که چي نمره ي 20 له 100 نه نجامي تاقیکردنه و که م بوو.
 ئايا هه ي نه م هه به يه چيه؟ ئايا گيانه که فريوده ر (شه ي تانه که) مرق
 به هه ده دا ددبات يان ئايا خودا به چشه که مرقه ي دروست کردووه که
 ته نانه له ماتماتيکه شدا نه توانه ت به جخته ختي کاربکات و هه رده م
 به هه ده دا به ته؟ من دبه ته ئا له ردا هه به وسته يه که بکه م. من دبه ته
 جار ساغي بکه م وه، داخه نه و خودا يه که به کاميل و چاک، گشتزان و
 قدير داد نه رته، به استي من له کاتي ناسيني شته کانداه به هه ده دا
 ددبات يان ناباته. هه تا من نه م که شه يه ساغ نه که م وه، ناتوانم
 متمان به په شبنيه که انم له باره ي جيهانه که دهرکه ي بکه م، کډواته
 ناتوانم به هچ شه و يه که خه ريکی زانسته بم.

ٻـ من ٽـستا پرسيار ڪـي ڪـي ٽـو ٻـ ڪـ: گـر جيهانـي فيزيڪي و
 ٻـمـش زانستـ سروسٽيـڪان، ٽـو جا ماتماٽيڪ و لـ ڪـتاييدا تـ نانـت
 خودا شياوي گومانـ ڪـردن بن، ٽـوا چي ٻـ من ٻـ مسـگري ماوـتـو،
 يان ٽـا چـن من درـٽـ ٻـ هـزرينم لـباري پرسـي استـي/زانين بدـم؟
 ٽـمـش لـ ڪـتـڪدا ڪـ من لـنـو گومانـڪردندا تـواو نقوم بووم؟ جـگـ
 لـو من ناتوانم بـگـمـو ٻـ نـو جيهان، چونڪـ جيهان جـختـي
 هـزرينم پـنادات. ٽـي ٽـا چـن ٻـرـو پـش بهـزـم ٻـ ٽـو ٻـ ٽـو ٻـ ٽـو
 پـرش بـڪـمـو؟ من لـم ٽـوشـدا تـنـا هـندـ دـزانم ڪـ من دـهـزـم،
 ڪـ من جيهان و ماتماٽيڪ و تـ نانـت خودام خستـتـ ٽـر پرسيارـو.
 من. لـ ٽـم واتيـڪي ٽـوتـ دـگـيـنـت ڪـ گـر من بتوانم ٽـوها
 ٽـيشـي گومان بـڪـم، ٽـوا دـبـت من شـڪـم. ٽـستا لـرـدا
 ٽـوناڪيم لـ هـدـت. ٽـاخر گـر تـ نانـت گيانـڪي فريودـر ٻـهـمـمـدا
 ٻـرـت يان خودا مني ٽـوها جـر دابـت ڪـ لـ ماتماٽيڪيشدا ٻـهـمـمـدا
 بـچـم، ٽـوا بـگـنـويستـ ڪـ ٽـو هـميشـ منم ٻـهـمـمـدا دـبـرـت يان
 دـڪـو ٽـو هـمـو. لـ ٻـ ٽـو ٻـ من ٻـهـمـمـدا دـبـرـم يان بـڪـوم
 هـمـو، دـبـت من هـم. ڪـواتـ من هـم. ٽـم استـيـڪي ٽـوون و
 ٽـاڪرايـ و ٻـي پـويست ناکات گومانـي لـ بـڪـم، نـخـر وـڪـ تاڪـ
 استـيـڪ ڪـ پـي گـيشـووم، گـرـڪـ مـمانـي پـ بـڪـم. ڪـواتـ ٽـم
 منـ ٻـهـي ٽـوون و ٽـاڪرايـ هـمـوونـيـو پـنتـڪـ و لـسـري
 دـگـيرسـمـو، ٽـو جا دـيڪـم ٻـ دـرچـي لـهـزرينـڪاني ديڪـم، تاڪو
 بزائم لـڪوـو من دـڪـوم هـمـو. من ٻـ تايـبـتي دـبـت بزائم ڪـ
 داخـ خودا هـمـبـت، ٽـو جا گـر هـمـبـت، دـبـت ساغـي بـڪـمـو ڪـ داخـ
 ٽـو خودايـ فريودـر يان نا. هـتا ٽـم ڪـشـيـ يـڪـلا نـڪـمـو،
 ناتوانم لـ هيچ شـڪـ جـختـم.

لـ ٻـر ٽـو ٻـ من دـهـزـم و ٻـ هـزرين پـويستـم ٻـ لـش نيـ، ٽـوا من
 هـزرفانـم نـڪـ ٽـو لـش ڪـ من خـمم پـدـزاني و خستـم ٽـر گومانـو.
 ٽـاخر گـر سـرجـم جيهانـي سـنـسي (مـحسوس) شياوي گومانـ ڪـردن بـت،
 ٽـوا گومان لـشي مـرـفـيش دـگـرـتـو، چونڪـ لـش بـشـڪـ لـ جيهان.
 لـ من ٽـستا دـبـت ٻـ جـختـي بزائم داخـ ٽـم من-دـهـزـمـ يان ٽـم
 من-ي-هـزرفانـ چيـ ڪـ ٻـ هـزرين هيچـي ديڪـي پـويست نيـ.
 ٽـاڪرايـ ”من“ ناوـرـڪي جياواز لـ خـ دـگـرـت، واتا ئيدـ
 (پـشيني) هـي. لـنـو مندا سـ جـر ئيدـ هـن ڪـ بريتين لـ:
 ئيدـي لـ دـرـو هـاتوو، ٻـ نموونـ ٽـو پـشينيـان ڪـ من لـباري
 شـڪـان هـم؛ ٽـو جا ئيدـي خـڪـردوو، ٻـ نموونـ ڪـتـڪ من وـنـاي
 فريشتـ و شـيتان يان جنـڪـ دـڪـم؛ لـ ڪـتاييدا ئيدـي لـ ناخدا
 سـڪاو، واتا ٽـو ئيدـيان ڪـ لـ سروسٽي هـزرينـو دـنـ ٽـاراو، ٻـ

نموون ئیدى "من-هزرقان-م". كوات ل و ووو ك ئیدكان تىا جارى تايدى تىى هزرى منن، ئوا وهند ل يكدى جياواز نين، ل ل و ووو ك ئوان پشبنى ئبژكتى جياواز دكان، ئوا زر ل يكدى جياوازن.

ب نموون هندك ئید تىا پشبنى گوهرن (زوبستانن)، هندكى دى تىا پشبنى تايد تمندى كانى گوهرن، لردشدا ئاشكراي ك ئوانى يكم مزنترن و بگوهرى ناوړر كيشيان يان بگوهرى باب تى پشبنىكراويان هقيقتر و كاميلترن. ئاخر گوهر ب هبوونى خى پويستى ب شتى دى نيد، ل تايد تمندى ئوي ك چت پا گوهر و پوي بىند. من ل م وانگ ي و هركيز ناتوانم متمان ب پشبنى كانم بكم ك من ب باب تى كانى جيهان همن. ب نموون خر ب چاو و ك سبنى كى بچووك ديار ددات، ل كاتك من ه و ددم ب يارىدى هزرده زكانى ماتماتيك ل خر تبگم، ئيدى ب م ساغ د بىت و ك خر چندجاي زمين. همان ك ش ئيد خردووكان دگر ت و، ب ي ئ مانيش هچ زمين يك ب زانين پكناهنن، چونك تىا و همن يان چنراوى هشن. من دتوانم پشبنى شيتان كى پ- مانگايى يان حريى يكجار جوان بكم، ل من ئ و پشبنى م تىا بى توانستى وناكردنم و هنيو ت و. ب ي من گر ك تىا متمان ب و ئيديان بكم ك ل سروشتى منى هزرقان و (من-دهزر م و) سكاون، ئيدكانيش برىتين ل: ئيدى خوداي كى بدواي كى، منى هزرقان، ست ماتماتيكيكان، ياسا لگيكىكان و اوم (فزا). منى هزرقان ئ و استى وون و ئاشكراي ي ك ل وتى گومانكردندا ساغب ت و و د رچ ي كى مس گر ب هزرين، چونك هچ پويو نديى كى ب ماتريدي و نيد. استى كانى ماتماتيك ب نموون برىتين ل ستى "5=3+2" يان هزرده زى پيتاگوراس. ياسا كانى لگيك برىتين ل ياسا ئيدنتيت (يىكسانى، هاشوناسى)، ياساى دژبى، ياساى سيم ب د ركر و ياساى هكارى قايلكر. ئوجا ل ك تايدا فزا تىا تگ ي كى ديك ي ب "كشان" ك ت و او جياواز ل تايد تمندى كانى ماتري. فزا ب س ئاستدا بدواي كيان كشاو و ل نويدا هچ بشايدك نيد، بكو تيدا كرتن گرديل تا بدواي كى پرش بوون ت و و تىا ل شو و بزوتندا ل يكدى جياوازن.

بگومان ل نوان ئيدكانى گوهريشدا جياوازي ه ي: ئيدى گوهر كى بدواي كى پتر كاميل تى و هقيق ت ل ئيدى گوهر دواي كى كان ل خ دگرت. واتا ئيدكان چند زرتتر هقيق تى

ئېڭىش كىتىقى (پېشېنىكراو) لى خى بىگرن، ھىكارى كىشيان ھىندى كامىلتر دى بىت. لى لى نى و ئىدى كاندا تى نىا ئىدى گى وھى رىكى بىدوايىكى لى با تىرىن ادى دا كامىل تى لى خى دى گىرت. ئىم گى وھى رى بىرىتىيى لى خودا كى لى نى و ئىدى كاندا با تىرىن ھىقىق تى پېشېنىكراو، چونكى وون و ئاشكراتىرىن. لى ئاىا چىن ئىدى خودا يىكى بىدوايىكى ھاتى تى نى و منى و؟ منى دوايىكى؟

دىكارى ئىم ئىدى بى ھى سىرچاوى بوونىيى و لى نى و مندا وون ناكاتى و، بى كى بى تى تىرى ھى نىجامىيى و (كاوسا تىيى و) كى بى ما يىكى م تافىزىكىيى. ئىم تى تىرىيى دى بى تى: لى ھىكارى ھى موو ئى نىجامى كدا دى بىت ئى و ندى ھىقىق تى پېشېنىكراو ھى بىت كى لى ئى نىجامدا ھىيى. ئاخىر گىر ئى نىجام ھىمىش لى ھىكارى كى و بىت ئاراو، ئى و نا شىت ھىقىق تىكى ھى بىت كى بى ھى مان شى و لى ھىكاردا نى بىت. ئى و جا گىر لى نى و مندا فىرمىكى زىرورى، واتا ئىدى جىھان كى بىدوايىكى سكا بىت، ئى و دى بىت ھىكارىكى ھى بىت كى ئى وىش و كى ئىدى كى بىدوايىكىيى. كى و اتى ئى و ھىقىق تى پېشېنىكراو لى سىرچىم ھىقىق تى دوايىكىيى كان تى پى دى كات، بى م ش وون دى بىت و كى ئى و ھىقىق تى بىدوايىكىيى تى نىا بى بى خى و، واتا بى خى و لى خى دا و كى گى وھى رى بىدوايىكى، لى دى رى وى من ھىيى. ھىرو ھى دى بىت لى نى و ئى ودا و كى بىدوايىكى ھى موو گى وھى رى دوايىكىيى كان بى خودى منى و درابىن و استىيان لى نى و استىي كامىل تىيى بىدوايىكىيى كى ئى ودا وونبىكر تى و. بىيى ئىدى بىدوايىكى تى پىش ئىدى دوايىكى تى لى نى و مندا ھى بوو. ئاخىر ئاىا بىچىدا دى زانىم كى من گومان دى كىم، كى من خى زگىم ھىيى، كى من ناكامىلم و ھتى؟ ئى و لى بى نى تدا ئىدى گى وھى رىكى بىدوايىكى كامىل لى نى و مندا، ئى و جا كاتىك من خىم بى ئى و بى راورد دى كىم، ئىدى بى و بىيى و كى ما يىسى خىم بى دىار دى دات. بىيى، دوايىكى تى تى نىا كاتىك ھىيى، گىر بىدوايىكى تى ھى بىت. ئى و جا لى بىر ئى وى خودا كامىل، ئى و ھىرو ھى چاكى، كى و اتى نى شىاو من لى كاتى ناسىنى شتى كاندا بى ھى دا بىرت. ئاخىر بى ھى دا بىردى نىشانى ناكامىلىيى، ئى م ش سىماي مرفى و كى دوايىكى نىكى سىماي خوداى كامىل و كى بىدوايىكى.

من ئىدى بى دووى جى ختبوونىمدا لى ھى بوونى خوداى كامىل و چاك، كى و اتى خوداى بى دىر لى فرىودان، گومانىم نامى نىت و دى توانم ووبىكىم و جىھان و شتى كانى نىوى. ھىچ گومانى تى دا نىيى كى گىر من پېشېنىي جىھانم ھى بىت، ئى و دى بىت جىھان ھى بىت، چونكى پېشېنىيى كىم استى. ئاخىر خودا من لى كاتى ئى و پېشېنىكىردى دا فرىونادات. بىم شى و بى بى من دوو "شت" بى جى ختى ھىن كى بىرىتىن لى

گڏوهاري: گڏوهاري هٿس ڪم من ختم و ئيد جي جياوازي هيءَ، نوجا
گڏوهاري ماتري. هٿساديءَ، واتا نهڪشاو، ل ماتري ناوتيءَ،
واتا ڪشاو. تايبتمندي هٿبريتي ل هزارين، جرڪاني
يادوري و ويست به نمونن توانستيئون. ل تايبتمندي ماتري
بريتي ل ڪشان، نوجا جرڪاني شيو و بزوتن به نمونن
توانستيئون. کائي ماتري جهانڪي ميڪانڪي پکها توو ل
پستان و لدان ڪم تيديا تنيا ورد ماتري پش بوون توو. ن
دوو "شت" ي هٿس و ماتري سربخن ل يڪدي و هرگز پيوندي ل
نوانياندا چنابت، ڪ ئيدي هٿس هرگز ناکشت و استوخ
کارناڪات سر ماتري، هرروها ماتري هرگز ناهزرت و استوخ
کارناڪات سر هٿس. "شتي هزارقان" (سس ڪگيتانس) و "سس
ئڪستنزا" (شتي ڪشاو) به هاڻي ل يڪدي داباون.

بـځـگـوـمـان لـښـى مـرځـفـيـش سـډـر بـ ځـيـهـانـى كـشـاوـ. بـيـي لـښـى هـيـچ
جـيـا وـاـزـيـدـى كـى لـ سـټـا تـك نـيـي كـ بـ يـاـرـيـدـى ځـځـخـرا وـيـى بـ كـږ و
دـانـځـكـانـى دـ بـز وـتـ. لـښـى بـرـيـتـيـي لـ مـكـيـنـ، دـ تـنـيـا پـمـپـكـ و
خـوـن بـ نـو لـښـى دـنـډـر وـتـ، بـو ځـځـيـښـو څـيـان دـښـډـتـ. لـم
وـانـگـيـو وـ هـر شـتـك كـ بـ سـنـسـ څـر گـانـيـيـكـانـم دـر كـرا بـتـ، بـ
مـن جـځـت نـيـي. جـځـسـتـكـان سـډـر بـ لـښـى مـنـ، لـ مـن وـكـ هـز رـفـان بـ نـد
نـيـم بـ ځـځـوـانـو وـ. جـگـ لـو مـن څـسـتـا بـ جـځـتـى دـزـانـم، كـ هـر
شـتـك بـ هـز رـيـنـى مـا تـمـا تـيـكـى نـ پـشـكـنـډـتـ، شـيـاوـى وـر گـرـتـن نـيـي. تـنـيـا
هـز رـيـنـى مـا تـمـا تـيـكـى دـيـسـلـمـډـت كـ ځـر چـنـد جـاى زـمـيـنـ، بـ
پـچـوـانـځـى چـاو كـ ځـر وـكـ سـيـنـيـي كـى بـچـوـوك دـر كـ دـكـاتـ.

من بـم شـوـیـم پـوـیـسـتـم خـم لـم هـسـت و سـز بـدوور بـگـرم، یـان لـم
مـمـکی کـو، هـروـها پـوـیـسـتـم بـزـانـم کـم بـیـاردان پـیـوـند بـم هـسـت
و سـز کـانـو دـمـخـاتـم هـمـمـو. ئـو هـمـیـشـم بـیـار (حـوکـم) کـم مـن
دـخـاتـم هـمـمـو. لـم گـر مـن تـنـیا ئـو شـتـانـم تـاک تـاک و بـگـرم کـم
زـیـنـم بـم وون و ئـاشـکـرای زـانـیـونی، ئـو سـا دـمـتـوانـم بـم تـرس بـیـار
بـدـم، چـونـکـم خـودا گـر نـتـیدـری زـانـینی وون و ئـاشـکـرایـم. بـم
ئـسـتـا پـرسـکی دیکـش بـم مـن یـکـلا دـمـبـتـو: نـشـاو لـم جـیـهـانـدا
لـم پـا خـودای چـاک و کـامـیل و گـشـتـزـانـدا زـاتـکی فـریـودـیـان
لـم خـشـتـم بـم هـمـت. لـم بـنـمـتـدا هـی هـمـم (هـروـها خـراپـم) بـم ئـو
دـمـگـمـتـو کـم مـن لـم بـیـاردانـمـدا مـتـمـانـی تـواوـتی بـم زـانـینی
وون و ئـاشـکـرای زـیـنـم نـاکـم، بـم کـو بـزـیـی لـم دـمـرکـردنی
سـنـسـیـم و یـان تـنـانـت لـم مـمـکی کـو بـم یـار کـانـم دـمـم.
کـواتـم گـر لـم مـنـدا کـاری زـیـن و بـیـار پـکـو و بـگـونـجـنـر،
ئـو سـا شـیـمـانـی هـمـم لـم کـاردـم، بـم مـش دـمـتـوانـم تـنـانـت ئـو تـاکـم

په شبنینیا نه، که به سانسو کانه د رکم کردوون، شن بکه موه، واته بیانکه م به زانینی وون و ئاشکرا و پاشان به یاران گر بد م، به نموون به یاری: "د کارت فیل سو ف" یان "جنه که به دو نهی مر فی ترسنه که".

8

نموونای بهای نو سارد می ئو وروپی بریتیی له که سستی کی نو که خای مته دیان به بکات به سبث وخت و خای بخات ژر باری دروستکردن. سیستم که همیش مته دیان به به که لهن له توخمی یان بونیادی په که و گونج نه راو بنیات نه نرت، گر که وا له جیهان بکات که شیاوی ژماردن بهت. فله س ف وک زانست که به مته دی ئیندوکسیه لای ئو زموننگه راکان، یان به مته دی ددوکسیه لای ئاو زگره راکان ئاو باد کرهت، به مبهستی د ستگرته به سر سروشتدا. ئم هه و سته له بنده تدا وانگه کر کی که ی نو سارد می ئو وروپی، که زانست به مبهستی پراکتیکی بنیات نهت. له نو سارد می ئو وروپیدا هزارفانان له په ناوی ت ش نهی د س سات به سر جیهاندا واز له ئیدیالی گریکه کانی ئنتیکه ده ه نن که وانین بوو له استیه کان، له م غزا، ئو و ش به بهی به کاره نهانی م ئریفی زانستیه و د که ن. وک به یکن د به ژت: ئیندوکسیه د س ساتمان به سر جیهاندا په دات، چونکه به و به ی و به مان د لو ت شو کانی بناسین. به به، ئستا شو ی جیهان واته و و رد گرته: شو ی شت بریتیی له باب تی م ئریفی استه قینه ی سروشت، له رشدا ناو ره که بگه کانی سروشت وک سه غه تکه ر به هزارین دیارد د نه، به یه گر که و لاو به نرن.

تهبینی:

1) هزارینی ئاو زگره ری و ئو زموننگه ری له فله س فاندندا زه ر که نترن له و ئاو زگره ری و ئو زموننگه ریید نو یه که له نو سارد می ئو وروپیدا سه ره ده د نه. له بنده تدا گه کانی هزارینی ئاو زگره ری، نرخاندنی ئاو زگره ریانهی هه قیق ته کان یان ئو زمون، هه تا گریکی ئنتیکه به د که ن. ئم به نموون لای پیتا گه ریید کان د رد که و ت که نرخ کی با یان به ماتماتیک د دا. یان له وانگه ی پارم نهید س ته نیا ئاو ز د ته وانهت بوون و و ر دیاری بکات. هه راکلیت د به ژت که د رککردنی س نهسی شایانی متمانه په کردن نیه، نه خه ر، م ئریف به ره م هه ریانی ئاو زم نه د - هزارینه که به خودی مر ف ناخه کی. ئو جاسه کراته س نو کردنه و ی که له بواری ئاو زگره رییدا ئو نجام د دات، له رشدا لای ئو زانینی ته گه یی که به گشتی چواندنی هه یه،

با مادستی و ردگریت. پلاتنیش خئی لیم پیو ندیدی دا د بینت و. پلاتن بوون وری است قین (ئید) ب تاک با ب تی زانین داد نیت نیک د رککردنی س نسی. ئ و جا گرجی ئ یست ت لیس ف زل کی تایب تی ب ئ زموون د دات و وک م رجی کا ت کیان ی م ئریف داید نیت، سرباری ئ م زانینی گشت تی ل ن و هزرینی ت گ ییدا داد نیت - هزرینی ت گ یی ک ب نند ب پرنسیپی س رچا و یی و.

س رچا و کان:

- Coreth, Emerich: Einleitung in die Philosophie der Neuzeit, – Band 1, Freiburg 1972.
- Coreth, Emerich / Schondorf, Harald: Philosophie des 17. und 18. Jahrhunderts, Stuttgart 1982.
- Descartes, René:
– Abhandlung über die Methode des richtigen Vernunftgebrauchs. Stuttgart 1984.
- Regulae. In: Ausgewählte Schriften, ausgewählt vom Ivo Frenzel. Frankfurt / Main 1986.
- Meditationen über die Erste Philosophie. Reclam. Stuttgart 1971.
- Meditationen über die Erste Philosophie. Meiner. Hamburg 1972.
- .– Die Prinzipien der Philosophie. Hamburg 1992
- Eisler, Rudolf: Wörterbuch der philosophischen Begriffe (In: – Digitale Bibliothek der Philosophie. Zweitausendeins).
- Gerl, Hanna-Barbara: Einführung in die Philosophie der Renaissance. Darmstadt 1995.
- Hirschberger, Johannes: Geschichte der Philosophie. Bd. 1 (zweitausendeins)
- Jan Bialostocki: Spätmittelalter und beginnende Neuzeit. Propyläen-Verlag, Berlin 1990.
- Meyers großes Taschenlexikon, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich 1992.
- Sandvoss, Ernst R.: Geschichte der Philosophie. Wiesbaden 2004.

- Stegmüller, Wolfgang: Das Universalienproblem einst und jetzt. Darmstadt 1965.
- Storich, Hans-Joachim: Weltgeschichte der Philosophie. Stuttgart 1985.
- Windelband, Wilhelm: Lehrbuch der Geschichte der Philosophie. Tübingen 1912 (In: Digitale Bibliothek der Philosophie. Zweitausendeins
هــروها بـوانـ:

ئۆزۈمۈن: بىر كار كىرىش كىسەل دىر كىرگۈزۈش سىنىپىنى كىلىدە
سىنىپىنى دىدەت.

ئۆزۈمۈن-رېمىنت (لا): تىجىرۇبى (ى زانستى)
فاكت: دراو (ئۆزۈمۈن كىسەل بىر رىجىستىنى دراو)
فېل-لەزى: زىمانىسى تۈزۈلۈشۈپ كەتتى.
ھېچ-تەزى: (گ، ل) گىرمانى زانستى، كىسەل جارى سىلماندى گىرگۈش.
دەسۈر-ئۆزۈمۈن زانستى بىر سىلماندى شىت يىسا دارىكان يان
دراو-كىسەل، كىسەل شىۋى گىرگۈشۈپ دا بىر سىرچاۋى دروستىۋونىيان
خەلى دەنۈشەت. ھېچ-تەزى دەپەت لىر پىرگۈش جىا بىرگۈشۈپ كىسەل گىرگۈش
ئايىندى يىلادە گىرگۈشەت.

ئىنكفىزىسىن: دادگەي كىسەل لىر چىرخى نەقىندە.
كاردىنال: بىلەن تىرپا يىلە گەي لىر كىسەل كاتلىكىدا دۈي پاپا.
كلاسكى: بۈۈن شىۋاز-كىسەل دىبى يان ھۈنەرى يان پىرۋىردىنى و ھەتە
بىر نىمۈنەلى كار كىرىش بىر سىرگۈش مەنى دى. كۈردەكان زىر جارى تەگگەلى
"كلاسكى" لىر واتاى "تەقلىدى" دا بىر كاردەھەن، كىسەل است نىيە. ئاخىر
ئۆم دۈۈ تەگگەلى جىاۋازن و ھىچ پىرۋىر نىدىيەكىان بىر يىل كىدىۋە نىيە.
كىسەل مېاس: پىشاندەرى ئاستەلىرىگە (قىلەنوما).
لەگەس (گ): تەگگە.

مەرال (ل): سىستەمى بىلەن ما ئاكارىيە پاپەندەكان بىر داب و ئايىن و
فەرمى كىسەل مەلەپ تىيەۋە.

مىستىك (ل): بىر بازى نەقىيەكان، بىر نىمۈنە سىفەزم.
نەسازى: دىزەلى

نەرم (ل): پىۋارە (مەيار)

ئۆزۈمۈن-كىت (ل): بابەتلى يان بىرۋىش دانراۋ لىر لايىن سەبىر-كىتلى
ئاگامەندەۋە.

پانتاىزم: جىهانىيەت كىسەل خۇدا و جىهان بىر يىك دادەنەت
پىرچاندەن: ۋەندەدانەۋە، (بىر ئۆزۈمۈن بى "انعكاس")

سەنس (ل): سەنس ئۆزگەنەيە و بىرەتەيە لىر تەمەرى فەزىلەتلىك
لەنەۋ مەرف و ئازەنە پىشكەۋتۈۋەكاندا. سەنسەكان بىرەتەن لىر سەنسە
بىنەن، بىستەن، چەتەن، بىرەنەن، گەتەن.
سەنسە: (مەسەس)

سەبىر-كىت (ل): بىرەلى ئاگامەندە، كىسەل مەتەدىيانە زانست بىنادەكات
سەبىر-كىتەقى: كارەكى ھەزى كىسەل تەۋاۋ لىر خەيەكى بىرەيەۋە ئۆنەم
دەدەت.

سەلەلەيىزم: شىۋازى ھەزىن و فەركەرى لىر چىرخى نەقىنى ئۆرۈپىدا
تەگگە: (مەھۇم)

تەلەلەزى: زانستى خۇداناسى و كەسەس.

ويست: تڦڦلاي ناخځي مړڦڦ، ك هـميشه ئااستي ئامانجك لـ دږو دكرت.

ياساي دژبـځي: ئم ياساي دـبـځـت: ناشت گـزارـيـك و نـرـنـيـكـردنـي گـزارـك، وـاـتـا پـچـوانـكـي، هـاوـكـات است بن. بـ نمـوـنـه ناشت ښووك لـگـښـت و هـاوـكـات لـگـښـت: باران ببارت و هـاوـكـات باران نـبارت.

ياساي هـكـاري قـايـلـكـر: ناشت ښووك يان بـيارـك وـكـ است دابنـرت گـر هـاتـو هـكـارـكـي قـايـلـكـر بـ ئـوـ لـ گـښـت نـبـت كـ مـسـلـلـكـ ئـوـهـايـك نـك بـ جـرـكـي دـي. دـبـت بـ هـمـو بـيارـك هـكـارـك هـبـت كـ بـبـځـو زـروورـي بـيارـك ښوايـتي وـرـدـگـرت. كـواتـ گـر مـر بـيـوت بـ استي بـگونـجـت، ئـوا نـبـت بـ هـ هـيـچ دـرـبـت.

ياساي ئيدـنـتـيـت: ($a=a$)، وـاـتـا هـمـو شـتـك يـكـسانـ بـ خـديـ. بـ نمـوـنـه هـمـو تـگـيـك دـبـت لـ ښوتـي هـزـرـيـنـدا وـكـ خـي بـكـارـبـهـنـرـتـو. جـگـ لـو تـنـيا كـتـك "a" يـكـسان دـبـت بـ "b"، گـر لـ نـوان "a" و "b" دـبـرـهـايـ هـيـچ جـيا وـازـيـك نـبـت.

ياساي سـځـم بـدـرـكـر: ئم ياساي دـبـځـت: لـ دوو بـيار كـ دژبـځي يـكـدي دـكـن، دـبـت يـكـكـيان است بـت. نـشـاوـ شـيـمانـيـك سـځـم هـبـت.

ئـم نووـسـينـد سـرـتـا لـ گـځـاري نـځـين ساـي 2009 بـا وـكـراوـتـو، لـ لـم شـوـيـي بـرـدـسـتـدا پـرـي پـدـراو و سـرـلـنو دـاـځـراوـتـو. ك.ج.